

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

HOOFDPUNTEN UIT HET SLOT VAN HET BOEKJESAJA IV (slot) (2e reeks) Jesaja 64

Een biddend volk gaat tot het uiterste

I Het smeekt om een verschijning als in de dagen vanouds

Wie zich even indenkt wát er gebeden wordt in het eerste vers van hoofdstuk 64 (een vervolg op 63; de indeling van de Bijbel in hoofdstukken dateert uit veel later tijd!), die knippert met zijn ogen van verbazing. Hij denkt: Wat?! Mag een volk zó bidden? Moet een volk inderdaad zó ver gaan in zijn smeking? Realiseert dat volk wel wat het daarmee losroept, stel, dat God de bede verhoort? Dat de hemel wordt gescheurd? Hoe moeten we ons dat indenken? C. Houtman schrijft over dit vers: 'Ook hier treffen wij de voorstelling aan van de hemel als een kleed. Niet met zekerheid valt echter vast te stellen, welke voorstelling de profeet voor ogen heeft gehad. Misschien heeft hij gedacht aan de hemel als een donker kleed, dat boven de aarde uitgestrekt ligt, cf. Ps. 18 : 10; het ondoordringbare, duistere gelaat van de wolken is een barrière tussen God en Israël... De profeet grijpt terug op oude theofaniebeschrijvingen als die van Ps. 18 : 10 en bidt Jahwe om weer de duistere wolkenhemel voor zijn komst te gebruiken, om het donkere kleed, cf. Jes. 50 : 3,

open te scheuren en de kosmos opeens in een felle lichtgloed te zetten ten teken van zijn komst. Men kan bij het scheuren van de hemel denken aan het breken van het wolkendek, zodat opeens het felle zonlicht, cf. Job 37,21v., of (er is sprake van een theofanie) het felle bliksemlicht, cf. Hab. 3,3v., neervalt.' Nogmaals: Mag een volk zo ver gaan in zijn bidden, dat hemel en aarde worden bewogen? Ik denk niet dat er onder ons iemand is die vandaag die bewoordingen tot de zijne maakt. Ik vraag me af of de kerk van heden zo bidt... Maar toch: Is het daarom af te keuren? Wat heeft die broeders van toen bewogen om bij wijze van spreken hemel en aarde te bewegen (dat voor Uw aangezicht de bergen wankelen)? Kunnen de omstandigheden er soms niet naar zijn? Denk alleen eens aan die landen, ver weg maar ze zijn er, waar de kerk van nabij ervaart wat verdrukking is. En wat te denken van de toestand in ons eigen Nederland? Een natie bezig zijn God en zijn oorsprong te vergeten. Als Zijn naam wordt genoemd is het in een wrange grap, een hatelijke opmerking aan zijn adres. Dat kan er nog net af. En de kennis van de Bijbel en haar geschiedenis is tot een

HOOFDARTIKEL

Hoofdpunten uit het slot van het boek Jesaja IV slot (2e reeks)

H.M. Ohmann

AAN DE BROEDERWEG

Kort verslag

UIT DE SCHRIFT

De vrees voor God en de mantel der liefde

D. Griffioen

KERKELIJK LEVEN

Ambt en gemeente

C.J. de Ruijter

MISSIOLOGIE

Overvloed aan rijkdom of bewijs van armoede?!

C.J. Haak

BOEKBESPREKING

Opvoeden kun je leren Hemel en aarde nieuw

Dankbaar gereformeerd blijven

G.J. van Middelkoop

PERSSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

minimum gereduceerd... Juda, sinds kort terug uit balingschap, heeft ervan geweten. In de voorgaande hoofdstukken is dat al naar voren gekomen. U leest ze voor uzelf nog maar eens na.

Door de Vreugdebode aangespoord – en daarna door 'Wachters die het stemvolume van de Bode zijn komen versterken', is het volk er nu – hoofdstukken 63 en 64 – toe gebracht zijn stem te verheffen; allen bij monde van die ene, de voorbidder. We hebben zijn stem, zijn gebed beluisterd in 63 : 7-19 en we horen hem nu nog in hfst. 64. Hij geeft uiting aan zijn wens in wel heel sterke bewoordingen, zo merkten we op. Dat is waar, maar is het zo dat de bidder ons ermee overvalt of zijn God overrompelt? Zou de HERE zich door zo iemand laten overbluffen? Neen. Wij bewogen ons als we de gang van het betoog in deze hoofdstukken hebben gevolgd, al op dat spoor. We noemen hoofdstuk 63 : 11b v.: 'Maar Hij gedacht aan de dagen van ouds'. Wat was nu het bijzondere van die dagen, het buitengewone? Dit, dat God, de HERE, *er zelf bij was*. Wat dan de bange vraag oproept: Waar is die God van toen nu, vandaag? In ieder geval in de hemel. Daar is zijn woonplaats! Goed, maar wat heeft zijn volk op aarde daaraan, wat merkt het ervan?? Als de toestand niet is om over te juichen?! Juist in die omstandigheden klinkt een roep, een schreeuw om **communicatie** met Hem die woont in den hoge, op: Dat Hij het hemelgordijn, dat hermetisch gesloten tentdoek scheure. En neerdale. Een versterking van 63 : 15: 'Schouw uit den hemel en zie...' Dat had God toch maar gedaan in de dagen van Mozes! Nota bene. Er is tussen de bewoordingen van dit gebed en het verhaal van Mozes in Exodus een **woordelijke** overeenkomst, Ex. 3 : 7: 'En de HERE zeide:

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE, DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. A.L.H. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmansbaat 138, 8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31201

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24.8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.,

De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland).

Buitenland f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto)

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah

Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Ik heb terdege **gezien** de ellende van mijn volk, dat in Egypte is, en hun gejammer over hun drijvers **gehoord**, ja, Ik **ken** hun smarten. Daarom ben Ik **neergedaald** om hen uit de macht der Egyptenaren te redden...' Dit gebed, dat refereert aan grote momenten uit de historie, spreekt zo'n duizend jaar na Mozes weer van een diepe nood waarin het volk is geraakt: de 'afwezigheid' van de HERE, en getuigt tegelijkertijd van het geloof in Zijn **Scheppersmacht**: Wát God naar de mening van wie hier spreken heeft nagelaten te doen, tot het scheuren van het hemelgordijn is Hij nog steeds bij machte. Als God dan werkelijk verschijnt, dan merk je dat aan de natuur. Bergen, nota bene: bérge, het meest solide deel van de aarde in de ogen van de mensen van die dagen, **wankelen**. De herinnering aan de indrukwekkende manifestatie van God destijds op de berg Sinaï ligt voor het grijpen (Ex. 19 : 18: 'en de gehele berg **beefde zeer**'). Behalve de bekende Sinaï-passages bepaalt de bidder ons, of liever: zijn God, bij een ander deel uit Zijn woord, het lied van Debora, Richt. 5 : 5. Weer treffen ons de sterke uitdrukkingen. Waar God verschijnt, daar brandt een vuur. We verwijzen weer naar **Houtman**: 'Het moeilijk verstaanbare Jes. 64,1a, waarin tweemaal het woord 'esj (= vuur) gebruikt wordt, doelt misschien op een verschijning van Jahwe gepaard gaande met de ontlading van een zwaar onweer. Mogelijk zinspeelt de profeet op de voorstelling van de hemel als de omhulling van Jahwe, zie Ps. 18 : 12; 81 : 8; 97 : 2; Job 22 : 14 en voorts Ex. 20 : 21; Deut. 4 : 11; 5 : 19), de plaats, waar hij het regenwater bewaart... Komt er een scheur in het wolkenkleed, dan valt de regen naar beneden. Wanneer de profeet het oog heeft gehad op deze voorstelling, heeft hij waarschijnlijk gedacht aan de komst van Jahwe onder begeleiding van zware slagregens, Richt. 5 : 4, Psalm 68 : 9'.²

Wat wil de bidder hiermee nu bereiken? Wat is zijn doel? 'Om Uw tegenstanders uw naam te doen kennen.' Tegenstanders. Waar moeten we die zoeken? In de dagen van Mozes of Debora was dat niet zo moeilijk. Tegenstanders, dat waren buitenlanders, Egyptenaren, Kanaänieten. Als we verder lezen: 'zodat de volken voor uw aangezicht sidderen', ja, dan zullen buitenlanders zijn bedoeld. Ook de 'geduchte daden' (vs. 3), zien terug op de uittocht en zo betreffen zij de Egyptenaren, buitenlanders. Maar, met het grote Babel is toch sedert de val van die stad in 538 afgerekend. Daar heeft het volk geen omkijken meer naar. Welk buitenlands volk komt dan in aanmerking? Maar moet het per se een buitenlands volk zijn? De voorbidder spreekt van 'geduchte daden, die wij **niet verwachten**'. Wil dat zeggen: soortgelijke daden als in Exodus en Richteren, zodat we op hetzelfde niveau ons blijven bewegen? Of ziet het op feiten die daar vermelde daden overtreffen? Dat zou best eens zo kunnen zijn. In die richting wijst ook de wijze waarop de bidder in vers 4 verder gaat: 'Ja, van oudsher heeft men het niet gehoord noch vernomen, geen oog heeft gezien een God buiten U, die optreedt ten behoeve van wie op Hem wacht'. De lezer weet, dit vers wordt door Paulus aangehaald in 2 Kor.

9. Daar heeft het duidelijk betrekking op de Vleeswording des Woords.³ Terwijl onze Catechismus het aanhaalt als een van de Schriftplaatsen ter ondersteuning van de waarheid van Zondag 22, antw. 58. 'k Herinner me nog hoe K. Schilder destijds tijdens de colleges Christelijke Religie op deze merkwaardige vorm van Schriftbewijs de aandacht vestigde. En toch, zo vreemd is dit 'Schriftbewijs' ook weer niet! Want in dit gebed gaat de spreker ook in dit opzicht tot een uiterste, dat hij in gedachten zich uitstrekt tot de laatste dingen. En nu komt het er helemaal op aan hoe hij zelf en de mensen namens wie hij het woord tot God richt, daar *persoonlijk* onder staan. In vers 4 vindt namelijk een overgang plaats van de méérvoudsvorm naar het énkelvoud: 'wie op Hem wacht', niet: wachten. Wie bedoelt de voorbidder daarmee? Het ziet op een die tegenover het meervoudige 'zij' de rol van voorbeeld vervult. Een voorbeeldig mens temidden van zijn tijdgenoten, hetzij de bidder zelf, hetzij degene of diegenen die hetzelfde standpunt innemen; leerlingen van de voorbidder... Leerlingen, die *waren er* ten tijde van Jesaja zelf, in de achtste eeuw voor Christus. Die *zijn er nog* twee eeuwen later. We wijzen naar Jesaja 8 : 16: 'Bind de getuigenis toe, verzegel de wet onder mijn leerlingen. En ik zal wachten op de HERE, die zijn aangezicht verbergt voor het huis van Jakob, ja, op Hem zal ik hopen'. Daar spreekt Jesaja over leerlingen uit zijn eigen tijd, die hij van aanzien heeft gekend. Hier spreekt een leerling van leerlingen van nog eens weer leerlingen (wie zal zeggen hoeveel generaties na Jesaja). Dan frappeert ons de overeenkomst. Zoals de grote Jesaja zelf eens hunkerend uitzag naar Gods tussenkomst in de dagen van de goddeloze koning Achaz, toen de hemel zo zwaar bewolkt was, zo doet het hier een verre discipel. Hij tuurt met de hand boven de ogen in de verte, zo ver als hij maar kan om te zien wat de HERE doen zal in de grote toekomst.

En, heeft het resultaat? Vers 5 zegt: Gij komt hem tegemoet (Beuken: Gij aanvaardt welwillend, Gij aanvaardt het gebed...). Van wie? Als nadere karakteristiek volgt: 'van wie met vreugde gerechtigheid doet'. Weer gaat het in het *enkelvoud* over de *enkeling*. Iedere Israëliet moet *persoonlijk* zijn keuze doen: voor de HERE. Of: tegen Hem. Maar dan worden deze allen samengevat onder één noemer: 'hun (zij) die op Uw wegen aan U denken'. De uitwerking van Gods tegemoetkomendheid zal zijn dat er niet maar hier of daar een enkeling is, maar een gemeenschap, die zich in de biddende profeet vertegenwoordigt wil zien. De profeet sluit zichzelf bij die 'gedenkers van God' in. Over dat woord 'gedenken van God' zouden we nog weer uit kunnen weiden. Het wil zoveel zeggen als: in de zuivere verhouding tot God staan.⁴

II Het wordt bepaald bij de diepte der ellende; zijn zonde; Gods toorn daarover

Ver, heel ver heeft de voorbidder ons meegevoerd, zo ver als het maar kan; een verschijning van Jahwe. Hij wilde de HERE in de ellende betrekken. En dan, ineens, komen

over zijn lippen die woorden uit vers 5: 'Zie, Gij zijt toornig geweest...' Een grote omkeer in zijn gedachtengang? Nee, dat niet. Het is een erkenning die a.h.w. uit het voorafgaande voortvloeit. Waar de HERE in lichtglans verschijnt, daar wordt alles in een zo helder licht gesteld, dat ook de wortels van het kwaad, de zonde, wordt blootgelegd. Wie zijn schuld belijdt, wijst zichzelf als de boosdoener aan: er is veel ellende, maar het is mijn schuld.

Het is de volgorde van de zinnen die de uitlegger van dit vers heeft bevreemd. Volgens ons is het altijd zo: 1. Wij hebben gezondigd. 2. Dus God is vertoorn. De N.G.B. tracht dat ook in zijn vertaling tot uitdrukking te brengen: 'omdat wij zondigden'. Maar dat staat er niet! Diverse oplossingen zijn aangedragen. Wij volgen Beuken: 'Gods toorn heeft tot gevolg dat de sprekers als zondaars te schande staan... en zij erkennen dit'. Vers 5b is een heel moeilijk zinnetje (excuseer mij, het zijn – in de Hebreeuwse tekst – maar drie woorden). Het N.B.G. vertaalt: 'in die toestand verkeerden wij lange tijd, en zouden wij dan verlost worden?' Beuken vertaalt: 'Gij zijt toornig: wij hebben gezondigd. Maar op die (wegen) worden wij eeuwig gered', de versregel biedt dan een evenwichtige theologie van oordeel en zonde. De toorn van YHWH is geen vonnis dat eeuwig duurt of waarvan wij de duur in vrees moeten afwachten, noch staat hij uitsluitend voor de duistere zijde van God, want deze toorn onthult dat wij zondaars zijn, voor wie altijd geldt, nu evengoed als in het verleden, dat wij 'redding' kunnen verwerven. Er is een uitweg uit toorn en zonde: de wegen van YHWH.⁵ De zonde wordt in het volgende vers gekarakteriseerd als 'onreinheid'. Wat wil dat zeggen? Wie dat wil weten, vindt in de Mozaïsche wetten een overvloed aan materiaal (Leviticus 11-15) en een verscheidenheid van gevallen waardoor de Israëliet die onreinheid kan oplopen. Op de achtergrond van al die wetten en de daarachter liggende gevallen willen we hier niet ingaan. Alleen vermelden we dat het effect in al die gevallen is het uitgesloten worden van de dienst aan Jahwe.

↘ 'Al onze gerechtigheden als een bezoedeld kleed.' We hebben hier een in Protestantse, Gereformeerde kringen geijkte uitdrukking. Zo geijkt, dat de gemiddelde Bijbel-lezer het niet eens meer opmerkt en zich afvraagt: Wat staat hier eigenlijk? Is dat naar waarheid? Om iets concreter te worden: Je kunt je afvragen: Wordt hier de leer van Zondag 24 H.C. over onze beste werken onderbouwd? De lezer begripte mij goed. Wij voor ons onderschrijven die leer van heler harte. Ondervinding bevestigt dat. Aan het beste, fijnste werk mankeert nog heel veel, zeker in Gods ogen. De vraag is: Praat Israël, spreekt de voorbidder hier inderdaad over wat de Catechismus en wij zijn gevolg noemen: onze beste werken. We halen Beuken nog maar eens aan, die hier de zaak in de kern raakt: 'De tegenstelling is er een tussen wat God bedoelt... en wat de mens ervan maakt'. 'TJ (we laten de term, TJ = Tritoesaja, voor rekening van Beuken, H.M.O.) heeft voortdurend het gebrek aan gerechtigheid in de gemeenschap aan de kaak gesteld (57 : 12; 58 : 2;

59 : 9, 14), tot beoefening ervan aangemaand (56,1) en haar beloofd als de eigenlijke vrucht van Gods optreden (56 : 1; 60 : 17; 61 : 11v.; 63 : 1).⁶ Gerechtigheden? Ja, dat moesten het zijn, maar wat er tenslotte uitgekomen is, zijn de ongerechtigheden. En die zijn een bezoedeld kleed. Nog een ander beeld is aan de natuur ontleend: 'Wij allen zijn verwelkt als gebladerte'. Ook hier moeten we weer niet vluchten in algemene overpeinzingen over de vergankelijkheid van het leven. Nee, het verwelken van het loof (bij ons in het najaar) is een voorbode van het seizoen van de dood, d.w.z. de aankondiging van het oordeel, n.l. voor degenen die ongerechtigheid bedrijven. Ieder begrijpt, de wind heeft met die verwelkte, dorre bladeren vrij spel. En waar blijf je dan? Waar kom je terecht? Na de beelden tekent de dichter de concrete, barre werkelijkheid: 'Er was niemand die Uw naam aanriep, niemand die zich beijverde om aan U vast te houden'. Waarop ziet dat? Dat moet slaan op de miskenning van JAHWE's daden in het verleden. Zo wordt teruggegrepen op 51 : 17: 'Ontwaak, ontwaak, sta op Jeruzalem...' Het 'zich beijveren' uit 64 : 7 en het 'ontwaak' van 51 : 17, zijn in het Hebreeuws vormen van dezelfde **werkwoord(swortel)**. In het vorige artikel hebben we ons n.a.v. hoofdstuk 63 afgevraagd, in hoeverre de HERE zelf hier de hand in had. Vers 7b wijst dat aan. 'Want Gij hebt Uw aangezicht voor ons verborgen en ons aan de macht onzer ongerechtigheden prijsgegeven' (Beuken: 'en ons laten vallen in de hand van onze ongerechtigheid'). Menselijke daden. En Gods Raad. Door die raad, dat raadsbestel, kan de mens, tot zijn eigen volk toe, buiten Gods bereik raken; kan zijn volk Hem niet meer vinden... In zo erge en hevige mate dat het biddende volk roept: 'Och, of Gij de hemel scheurde!'

III De bede wordt nog eens aangedrongen door een aangrijpende tekening van de desolate toestand

Weer neemt het gebed een wending. Let op het 'Maar nu'. Let ook op het 'Gij zijt onze Vader...' 'Onze Vader', maar zelden lezen we dat in het O.T.⁸ De Vader wordt hier 'de formeerder' genoemd. Wat wil dat zeggen in dit verband? 'U hebt ons gemaakt' kan slechts op God als Schepper betrekking hebben, denken wij. Dat is waar, maar wat horen wij dan in dat 'Schepper-zijn' van God? We lezen bij H.J. Schilder: 'Hoezeer die – in Jesaja zo vaak voorkomende – benaming (e.d.) ook verband kan houden met zijn schepping van hemel en aarde (cf. Jes. 44 : 24; 45 : 12, 18; 51 : 13), het accent ligt althans hier eerder op wat Hij met zijn volk (cf. de term in het volgende vers) heilshistorisch "in de tijd" deed, de "formatie" van Israël'. Dat sluit natuurlijk een betrekking op Gods schepping van hemel en aarde niet uit. Integendeel. Als Hij zich daarmee eenmaal een naam heeft gevestigd, dan kan de hele historie door – in allerlei daden van God – daaraan gerefereerd worden. Zo werkt het Oude Testament, de Bijbel met de openbaring van God de Schepper. Dan kan zijn volk daardoor herinnerd worden aan Zijn

macht, maar ook zijn trouw (U kunt ons niet aan ons lot overlaten) aan Gods goedheid en gerechtigheid. In onze tekst kan het duiden op onze afhankelijkheid – dan is de mens zwak, als leem kneedbaar in Gods handen en God is de Almachtige. Maar wat is daarvan de zin? Drukt het berusting uit? Zo in de zin van: 'o God, U kunt met ons doen wat U wilt en U hebt dat in het verleden gedaan. Daarom staan de zaken er nu zo treurig bij. En daarom zitten wij maar bij de puinhopen neer'? Ik dacht niet dat dat de bedoeling is. Denk er om: Dit is een gebed! HERE? als U dit kunt, doet U het dan alstublieft. Eens hebt U ons gevormd en geschapen. Is het teveel gevraagd, dat U ons nu her-scheppen gaat? Herscheppen in de vorm die U voor ogen staat? Ons maken tot een volk, dat geheel uit rechtvaardigen bestaat, om het te zeggen met de woorden van 60 : 21. Maar waar de voorbidder het nog steeds moeilijk mee heeft, dat is de **toorn van God**. Hij komt er in het derde deel van dit hoofdstuk nog eens met zoveel woorden op terug. De oprechte bidder wuift die toom van God niet zo maar eventjes weg, zoals er de eeuwen door christenen zijn geweest, die openlijk ervoor uitkwamen dat zij aan die toom geen boodschap hadden. Dat was achterhaald, nu Christus was verschenen. 'Wees niet bovenmate **toornig** op ons.' Dat houdt niet in dat volgens de bidder een klein beetje **toornen** wel mag. Want wat is dat bij GOD: een beetje toornen? **Toornen** in geringe mate? Kan dat wel eens? Als de grote God in toom ontbrandt, moet dat wel impliceren, dat Hij dat doet in alle hevigheid zoals de Bijbel die in de verschillende termen voor 'toom' beeldend beschrijft.

We naderen het einde van het **hoofdstuk**; het einde van het gebed; de voorbede. Het meeste is reeds gezegd. Er wordt hier hoog gegrepen: hemelhoog. En er wordt hier diep gepeild: afgrondelijk diep. Wat is er nog meer te bidden? Als we doorlezen in de laatste verzen, stuiten we weer op zaken die al menig keer onder Gods aandacht zijn gebracht: Moet het allemaal nog eens worden gereleveerd? Terwijl het bovendien tastbare, zichtbare, aardse zaken zijn? Is dit niet aan te merken als een afzakken tot oppervlakkigheden in vergelijking met b.v. de diepgang in de verzen 5 en 6? Neen! Echte vroomheid slaat niet alleen een blik in het hart, in eigen hart, maar slaat ook het oog op, heeft aandacht voor de Kerk, en wat daarvan in de zichtbaarheid treedt. De kerk is een volk, leert ons het Oude Testament. En het nieuwe erbij. Dat volk wordt hier toch maar 'Uw volk' geheten. 'Een volk', zo hebben wij in deze en de vorige **artikelenreeks** Israël doorlopend bij U geïntroduceerd, maar steeds was in onze gedachten: Dit is het volk, n.l. van de HERE. Dat volk woont in steden. Niet zoveel bijzonders? Bent U dan niet gehecht aan de stad of het dorp waar U woont? Dat mag. Hier heten die steden: 'Uw heilige steden'. De steden van Juda zijn de steden van de HERE, zie dan eens hoe die er bij liggen! Is het niet om te schreien? Onder die steden is de ene stad Jeruzalem 'Uw **Jeruzalem**', de heilige stad. En als de bidder dan weer overgaat tot het 'ons' 'ons heilig en luistermijk huis', dan is dat huis gebouwd opdat de va-

deren daar U zouden loven. Als dat huis in het centrum staat – de Kerk in het midden – dan mogen de Israëlieten om eigen huis en land denken. Deze draad zal straks door Haggai en Zacharia, die in tijd volgen op onze profeet, verre leerling en volgeling van Jesaja, worden opgepakt. Het slot van Jesaja krijgt een vervolg. God is getrouw.

H.M. Ohmann

¹ C. Houtman, *De Hemel in het Oude Testament*, Franeker 1974, 149.

² Houtman, *a. w.*, 150.

³ K. Schilder, *Heidelbergsche Catechismus*, II, Goes 1949, 48.

⁴ Beuken, *a. w.*, 35. W. Schottroff, 'Gedenken' *im Alten Orient und im Alten Testament*, Neukirchen-Vluyn 1964, 169.

⁵ Beuken, *a. w.*, 38/9.

⁶ Beuken, *a. w.*, 39.

⁷ Schoors, *a. w.*, 375.

⁸ H.J. Schilder, 'Vader van zijn volk', in: *Bezielde Verband. Opstellen aangeboden aan prof. J. Kamphuis*, Kampen 1984, 194/5.

KORT VERSLAG

van de vergadering van het Curatorium van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland d.d. 2 juni 1994 te Kampen

1. De vergadering wordt te **14.00** uur op christelijke wijze geopend door de president, ds. C.J. Smelik.
2. In het openingswoord memoreert de president het afscheid van dr. A.N. Hendriks als universitair docent ambtelijke vakken, de gezondheidstoestand van ds. B. van Zijlekom en van de conservator van de bibliotheek, de heer B. Meijer.
3. De **notulen** van de vergaderingen d.d. 14 april **1994** worden vastgesteld.
4. De vergadering stemt op advies van de senaat in, met de inschrijving, op de daarvoor geldende voorwaarden, van een student die lid is van de Christelijke Gereformeerde Kerk.
5. Prof. dr. F. v.d. Pol wordt in de gelegenheid gesteld gebruik te maken van de persoonlijke uitnodiging om deel te nemen aan het Sixth Quadrennial Congress on Calvin Research, te houden van **13-17** sept. **1994** in Edinburgh.
6. Het eerste rapport van de commissie die de vergadering zal adviseren over de inrichting van de stage voor studenten wordt besproken.
7. De commissie van toezicht op het onderwijs rapporteert de bevindingen inzake **college-** en **examenbezoeken** in het tweede semester. Dankbaar mag worden geconstateerd, dat niet is gebleken dat het onderwijs niet zou voldoen **aan** de vereisten vermeld in het Statuut van de universiteit, inzake de confessionele trouw van de docenten en het wetenschappelijk gehalte van het onderwijs.
8. Ook dit jaar zal een universitair jaarboek worden uitgegeven.
9. Desgevraagd wordt de opzet van het symposium in het kader van **50** jaar Vrijmaking besproken. Het wordt georganiseerd door het **Archief-** en Documentatiecentrum, het LVGS, het GVI, de Theologische Universiteit en het GPC. Het gaat niet om een **officiële** herdenking, maar om een wetenschappelijk symposium.
10. De volgende vergadering zal D.V. gehouden worden op **15** sept. a.s. Op **5** september a.s. zal D.V., naast de rectoraatsoverdracht, ook de inauguratie van prof. drs. G. Kwakkel plaatsvinden.
11. De vergadering wordt op christelijke wijze gesloten.

A. Kamer, assessor

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

1 ex.: f	3,15
2 ex.: f	5,60
3 ex.: f	8,25
4 ex.: f	10,10
5 ex.: f	11,95

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

DE VREES VOOR GOD EN DE MANTEL DER LIEFDE

Toen herinnerde Jozef zich de dromen die hij van hen gedroomd had.

Gen. 42,9a

Op de derde dag nu zeide Jozef tot hen: Doet dit, opdat gij in leven blijft; ik vrees God.

Gen. 42,18

We kunnen ons wel afvragen, wat de zin is van deze uitvoerige berichtgeving over de twee reizen van de 10 broers naar Egypte om brood te kopen. We moeten verder kijken dan het mooie verhaal van Gen. 42-44. We moeten ons afvragen *waarom* de ontwikkelingen tussen Jozef en de broers zo uitvoerig meegedeeld worden door de Heilige Geest.

De kern van deze 3 hoofdstukken cirkelt om de herinnering van Jozef's dromen van eertijds. Hij werd daarin bevestigd dat zijn leven en dat van zijn familie niet bepaald werd door de grillen van het noodlot of door menselijke keuzes, maar door God (Gen. 42,9a). Aan de andere kant wordt ook duidelijk dat God zijn volk in het leven wil behouden. En daartoe gebruikt Hij de koning van Egypte, het koren van Egypte en Jozef als uitvoerder van de operatie 'Restore Hope'. Genesis 42,18 laat ons zien dat alle gebroken verhoudingen in het gezin van Jakob, die hier Israël genoemd wordt, weer hersteld worden. Als we ons afvragen waarom Jozef zo'n ingewikkelde intrige opzet om zichzelf weer met zijn broers te verzoenen en zijn broers weer met hem, dan kan er maar één antwoord gegeven worden: een lange weg met diepe afdaling in de zonde kan alleen maar hersteld worden door middel van een moeizame weg terug.

Het lijkt erop, dat Jozef, nu de rollen zijn omgedraaid, uit rancune de broers wil laten kreperen. Waarom maakt hij zich niet direct bekend? Waarom laat hij ze eerst als een jojo aan een touw op en neer gaan, voordat hij zichzelf bekend maakt als hun broer? En waarom maakt Jozef niet direct duidelijk hoe God in dit alles bezig was om het leven van het kleine volk Israël te verzorgen? Is het optreden van Jozef, waar we op z'n minst vragen over hebben, door God zo gewild?

Het verleden moet je verwerken. Niet bedekken onder de mantel van de liefde of het stof van het verzwijgen. Echte

bekering begint met volledige opening van zaken, met het benoemen van de zonde. Deze hoofdstukken te benoemen als een reisverslag schept verwarring. Het is eerder het proces-verbaal van de therapeutische gesprekken tussen Jozef en de broers, waarbij God de methode voorschreef en de behandeling ter hand nam, en waarin de broers *en* Jozef de patiënten zijn. Maar het verslag is geen droge en zakelijke weergave van de gesprekken. De emoties zijn te voelen in elk vers.

Op de derde dag geeft Jozef een wijziging van deze moeilijke opdracht door te stellen: als jullie werkelijk eerlijke lieden zijn, laat dan één van jullie hier blijven tot uw jongste broer hier is. De aanvankelijke opdracht zou ook erg hard zijn voor vader Jakob. Met dit plan kan Jozef er achter komen hoe de onderlinge verhouding nu is tussen de broers, of ze elkaar nog vertrouwen en elkaar weer echt hartelijk liefhebben.

En Jozef stelt er wel nadrukkelijk bij dat hiervan hun leven afhangt. 'Ik vrees God', zegt hij. Jozef stelt zijn optreden en dat van de broers voor het aangezicht van God. Het gaat niet om eigen belangen en het uitvechten van familievetes. Jozef geeft hier aan dat het verleden nu tot op de bodem open moet, én verwerkt moet worden. Bekeering is nooit een oppervlakkige belijdenis en een overgaan tot de orde van de dag.

Wat kan het geweten, dat is afgestemd op de eerste viool van Gods wet, toch zegenrijk werken in het leven van Gods kinderen. Een zonde van jaren brengt God hardhandig weer in herinnering. Wroeging is nooit pijnloos en onbeleden zonden blijven knagen. Belijden en erkennen van zonden is voorwaarde voor vergeving.

Na alles wat er gebeurd is met Jozef, raakt hij toch niet verbitterd. Als hij uit eigenbelang gehandeld had, dan zou rancune hem tot andere daden hebben aangezet. De liefde rekent het kwade niet toe. De verbittering wordt overwonnen door de liefde. De broers krijgen de kans om te bewijzen dat ze veranderd zijn.

Na het verlies van Jozef was Jakob Benjamin gaan voortrekken. Jakob komt in de crisis, hij moet nu Benjamin gaan loslaten. Hij moet leren dat hij moet bezitten, als niet bezittend. Hij zit aan alle kanten klem. Niet naar Egypte gaan betekent de hongerdood voor hen allen *en* de dood van de gijzelaar **Simeon**. Als Benjamin niet meegaat, zullen ze als spionnen worden terechtgesteld. God brengt de broers van Jakob in het nauw. Ze worden zó geleidelijk aan tot de bekering gebracht. Onbeleden schuld maakt scheiding.

Dat de broers veranderd zijn, blijkt uit het aanbod van Juda. Hij deed indertijd het voorstel om Jozef niet te doden, maar te verkopen. Nu stelt hij zich borg voor Benjamin. En hij gaat zó ver als hij maar gaan kan: 'u mag hem van mijn hand eisen. Indien ik hem niet tot u breng en vóór u stel, dan moge ik te allen tijde tegenover u als een schuldige staan'. Jakob moet leren alle kinderen gelijk te behandelen. De gemeenschap der heiligen is hersteld door de liefde van Christus. Als oude vetes uitgepraat zijn, kan de liefde opbloeien als een roos.

D. Griffioen

AMBT EN GEMEENTE

Er is behoefte aan voortgaand gesprek rond de ambten. En gezien de recente ontwikkelingen zal het laatste woord in dat gesprek voorlopig nog wel niet gevallen zijn. Vorige week stond op deze plaats een ingezonden van ds. L.J. Joosse, waarmee hij van zijn kant een bijdrage leverde aan het gesprek. Het belang van zijn ingezonden is m.i. dat hij een visie onder woorden brengt, die onder ons in brede kringen leeft. In dit artikel wil ik daar graag op ingaan. Ik denk dat het eerlijk is, als zo'n visie in de discussie ook de nodige aandacht krijgt.

Twee of drie

Joosse vraagt er allereerst aandacht voor, dat wij in de gereformeerde kerken altijd uitgegaan zijn van drie ambten. Dominee, ouderling en diaken. We hebben dat vastgelegd in de belijdenis (art. 30 NGB) en in de kerkorde (art. 2 KO). En bovendien ligt het zo vast in de bevestigingsformulieren.

Het synodebesluit over de zegenende ouderling gaat uit van een visie, die geen principieel onderscheid maakt tussen dominee en ouderling. Joosse constateert, dat daarmee ruimte geschapen wordt om te spreken over twee in plaats van drie ambten. Hij voert als bezwaar aan, dat de kerkelijke praktijk op grond van het synodebesluit niet meer spoort met wat wij belijden.

Ik ben het daar volledig mee eens (ik schreef dat al eerder in een bespreking van het synodebesluit). En deze kant van de zaak is ook best belangrijk. Het gaat hier om de vraag hoe je omgaat met wat in de kerk afgesproken is. Het is heel goed mogelijk, dat je op een zeker moment verandert van inzicht. Dat kan b.v. gebeuren door nieuwe exegeze. Daar is in dit geval ook sprake van. Op grond van de nieuwere uitleg van 1 Tim. 5 : 17 zijn velen tot de conclusie gekomen, dat er geen *principieel* onderscheid is tussen predikant en ouderling. Maar daarmee is nog niet zomaar een afspraak aan de kant gezet. We hebben op drie verschillende manieren vastgelegd, dat we uitgaan van drie ambten: in de belijdenis, in de kerkorde en in de liturgische formulieren.

Als je zorgvuldig omgaat met kerkelijke papieren, kun je niet in een synodebesluit uitgaan van een visie die afwijkt van wat in die papieren is vastgelegd. Nu vloeit daar in dit geval geen bloed uit. Ook al, omdat een *praktisch* on-

derscheid tussen ouderling en dominee gehandhaafd blijft. Maar toch is het van belang daar conclusies uit te trekken voor belijdenis, kerkorde en formulieren. Je wekt anders immers de indruk dat allerlei dingen die daarin vastgelegd zijn, wel eens veranderen *kunnen* zonder dat je dat met zoveel woorden aangeeft in de kerk. En zeker voor de belijdenis zou dat een kwalijke zaak zijn. Wie bepaalt dan nog wat achterhaald is en wie niet? Zeker een synode zou daar heel zorgvuldig mee om moeten gaan. Nadere studie zou daarom niet overbodig geweest zijn in dit geval.

Meerwaarde?

Een volgend punt gaat op de zaak zelf in. Dat gaat meer over de vraag hoe het ambt van de dominee *meeweegt* in wat hij zegt. Joosse noemt het zelf 'de kern van de zaak'. Hij *gebruikt* daarvoor een voorbeeld uit de burgerlijke samenleving. Als burgers mogen we elkaar aanspreken op het naleven van de Nederlandse wet. Maar als een politieagent of een rechter in functie ons daarop aanspreekt, maakt dat verschil. Vervolgens past hij dat verschil ook toe op gemeenteleden en predikanten. 'De predikant spreekt uit hoofde van zijn ambt en dat geeft het spreken een meerwaarde.'

Ik voel wel iets aan van het voorbeeld. Als ik door rood licht rijd en een politieagent spreekt mij er op aan, dan kan die man mij bekeuren. Als mijn vrouw mij er op aanspreekt, dan volgt er geen bekeuring. Dat is een duidelijk verschil. Maar is nu de conclusie, dat het spreken van die agent meerwaarde heeft? Hij heeft net zo goed gelijk als mijn vrouw. Want zij hebben allebei de wet aan hun kant. De waarde van wat zij zeggen ligt niet in hun functie, maar in de wet. In de mond van mijn vrouw is dat net zoveel waard als in de mond van een agent. Ik moet het me van hen allebei erg aantrekken wat zij zeggen.

Maar nu de vergelijking met het gemeentelven. Ik voel wel aan, dat de dominee, als geroepen ambtsdrager, een centrale plaats in de gemeente heeft gekregen. Zijn werk en zijn spreken liggen om zo te zeggen in het brandpunt van het gemeentelven. Maar is het nu zo, dat de waarde van het evangelie meer wordt als de dominee het brengt? Ik kan het nauwelijks geloven. Joosse vraagt: 'Wanneer een gemeentelid een buitenstaander vanuit het evangelie aanspreekt, hanteert deze dan de evangelieverkondiging als een sleutel van Gods *koninkrijk*?' Ik zeg daar van *harte* ja op. En ik zeg erbij, dat het m.i. niets uitmaakt of een gemeentelid dat doet of de dominee. De waarde van het evangeliewoord ligt nl. niet in het ambt, maar in het Woord zelf. Het is het levende Woord van God. In dat

Woord werkt God met de kracht van Zijn Geest. En zo doet Hij de deur open door de dienst van mensen. Daarbij is het Woord in de mond van de ene mens niet meer waard dan in de mond van de ander.

Natuurlijk zeg ik daarmee niet, dat het er allemaal niet toe doet of je de dominee hoort of een ander. Op zondag nodigen we niet zomaar een willekeurige kerkganger uit om eens voor te gaan in de dienst. Het is niet voor niets dat we daar speciaal dominees voor opleiden. Voorgaan in de dienst is een verantwoordelijk werk. Daar in de samenkomst van de gemeente ligt het brandpunt van het werk van God de Heilige Geest. Daarom dragen we de preektaak op aan mensen die daar gaven voor hebben ontvangen. En de theologische opleiding is erop gericht die gaven ook tot ontwikkeling te brengen. Terecht vraagt Joosse aandacht voor die opleiding. Juist voor het werk op de preekstoel willen we garanties scheppen voor de zuiverheid van de bediening. Maar daarmee wordt die dominee nog niet een man wiens woorden meer waard zijn. Het is God die waarde en kracht aan zijn woorden verleent. Dat geldt voor de man op de preekstoel, maar ook voor de evangeliewerker. Dat de dominee een speciale taak op de preekstoel heeft, maakt nog niet dat er een speciale meerwaarde in al zijn spreken ligt!

Volmacht tot bediening der verzoening

Op de achtergrond speelt in het artikel van Joosse het begrip 'bediening der verzoening' sterk een rol. Ik heb er al eens eerder aandacht voor gevraagd dat mensen soms heel exclusief over die bediening spreken. Dan lijkt het er op, alsof alleen de dominee de verzoening bedient. Wat hij doet op de preekstoel is wel heel wezenlijk bediening van Christus' verzoening. Hij presenteert de gemeente het evangelie van het kruis in preek, doop en avondmaal. Maar dat gebeurt ook op veel andere manieren en andere plaatsen in de gemeente. Dat gebeurt ook, waar de ouderlingen op huisbezoek gaan. Dat gebeurt op vereniging waar we elkaar van dienst zijn bij het lezen van de bijbel. Dat gebeurt in de klas, waar de meester uit de bijbel vertelt. Dat gebeurt thuis, waar ouders hun kinderen laten zien, dat God in de hemel hun Vader is. Op al die plaatsen en bij al die gelegenheden wordt de verzoening van Christus bediend.

Het valt trouwens op, dat Joosse eigenlijk zelf ook erkent, dat Christus de bediening van de verzoening aan de gemeente heeft toevertrouwd. Hij schrijft: 'Tot op heden werd de volmacht (!) tot bediening der verzoening niet aan allen gegeven. Het werd door Christus Jezus zeker aan heel de gemeente gegeven. Maar in het geding is dat de gemeente deze dienst opdraagt (de volmacht overdraagt) aan de predikanten bij hun bevestiging'.

Mijns inziens zit in deze passage een spanning die zoveel discussies over de ambten kenmerkt. De gedachtengang is dan als volgt: De Here Christus gaf de volmacht tot bediening aan de gemeente, de gemeente draagt die volmacht over aan de predikanten. Dan zou daarmee dus de volmacht niet meer in de gemeente liggen. Maar zo ont-

staat een zekere afstand tussen (**predik)**ambt en gemeente. In deze gedachtengang is het niet goed mogelijk om recht te doen aan het feit, dat het Woord **aan** de gemeente is toevertrouwd. Woord en (**predik)**ambt worden dan teveel vereenzelvigd. De dominee is dan exclusief degene die het Woord draagt en spreekt. Maar hoe is dat te rijmen met de zalving van de Heilige Geest die de gemeente heeft ontvangen? Op deze manier wordt het 'tegenover' van het ambt zwaar benadrukt: Denk er aan het ambt is geen functie van de gemeente, maar de dominee spreekt namens Christus en staat zo tegenover de gemeente!

Ik denk, dat je dat alleen maar kunt zeggen, als je tegelijk zegt, dat we als leden van de gemeente elkaar óók **aan**-spreken namens Christus. Het 'tegenover' van het ambt is alleen maar het 'tegenover' van het Woord. En het is niet alleen de ambtsdrager die dat Woord spreekt. Het woont rijkelijk in de gemeente. Als je het doorgeven van het evangelie 'bediening der verzoening' mag noemen, dan gebeurt dat niet alleen op de preekstoel, maar ook in de huizen. Ik denk, dat je zo afleert om uitsluitend de sleutel van het koninkrijk in de prediking te zien fungeren. Natuurlijk gaat in de prediking het **koninkrijk** der hemelen open. Maar lang voordat ik in de kerk de preek kon volgen, was voor mij dat **koninkrijk** al open gegaan doordat mijn vader en moeder me bekend hadden gemaakt met Jezus Christus. De sleutelmacht ligt ook niet in het ambt zelf, maar ligt in het Woord. Uiteindelijk is het nl. niet de ambtsdrager die de deur opent. Christus Zelf opent de toegang, door met Zijn Geest de verkondiging van het Woord effectief te maken.

Genademiddelen

Uiteindelijk speelt hier de vraag naar de genademiddelen die God gebruikt. Joosse wil uitsluitend preek en sacrament middel van genade noemen. Hij erkent wel dat er veel andere middelen zijn, waarmee God zijn doel met ons wil bereiken: catechese, opvoeding, christelijk onderwijs, **bijbelstudiekring** enz. Maar dat wil hij geen genademiddelen noemen. Nu wil ik niet strijden over een woord. Uiteindelijk vind ik het niet zo belangrijk hoe je het benoemt. Maar het is natuurlijk wel belangrijk, dat je al die dingen met elkaar in verband ziet. En dan vind ik dat Joosse een vreemde scheiding aanbrengt. Hij schrijft: 'We gaan naar de kerk om door het gepredikte Woord het heil van God, de verlossing in Christus Jezus, te ontvangen. Daarvoor ga je niet naar je ouders, naar de **diakonie** of de christelijke of gereformeerde school. Het heil is aan de gemeente gegeven'.

Die tegenstelling (wel naar de kerk, niet naar je ouders) snap ik niet. Ik heb door mijn ouders God leren kennen. Zij hebben me voorgelezen uit de bijbel. Zij hebben me verteld wat het betekent dat ik in de kerk gedoopt ben. Zij hebben me meegenomen naar de kerk. Daarom snap ik die tegenstelling niet. In het spreken van mijn moeder heb ik 'moeder kerk' horen spreken. En juist als je zegt: het heil is aan de gemeente gegeven, dan vind ik dat heil niet alleen als ik naar de kerk ga en een preek hoor. Dan vind

ik het ook in m'n opvoeding thuis, op de **bijbelstudiekring**, waar we als leden van de gemeente elkaar met het Woord aanspreken, op huisbezoek, waar de ambtsdragers van de kerk ons bemoedigen en vermanen.

De plaats van de ambten

Intussen wordt het tijd om iets te zeggen over het speciale van de ambten. Tot nu toe heb ik er sterk de nadruk op gelegd, dat we geen kloof moeten scheppen tussen de ambtsdragers en de gemeente. Zij zijn er juist op gericht de gemeente toe te rusten tot dienstbetoon. Daarom is het helemaal niet bijbels, om over de ambten te spreken alsof het om een heel exclusieve taak gaat die hen speciaal tegenover de gemeente plaatst. Hun taak verbindt hen juist aan de gemeente. Natuurlijk is daarmee niet gezegd dat we de ambten net zo goed zouden kunnen missen. Daarvoor spreekt de bijbel veel te nadrukkelijk over de ambtsdragers. Zij worden door Christus aan Zijn gemeente gegeven.

Als ik lees welk beeld de bijbel tekent van de ambtsdragers, dan zie ik als het typerende van het ambt de plaats die je in de gemeente **krijgt**. Je gaat voorop. Je wordt geroepen om voor te gaan, om leiding te geven, om toe te rusten. Maar in dat alles ben je en blijf je gericht op de bloei van de gemeente. Het typerende van het (**predik**)ambt kan dus niet zijn, dat de prediker als enige het Woord ontvangen heeft, of als enige het Woord bedient, of als enige de verzoening bedient. Hij krijgt met zijn gaven wel een centrale plaats. Dat zie je ook duidelijk als hij in de eredienst het Woord bedient. Daar vind je het brandpunt van het werk van God de Heilige Geest. Maar om dat brandpunt heen is heel het leven van de gemeente een opvallende plek van licht in deze wereld. Alle **ambts**werk blijft ingebed in het leven van de gemeente met Christus.

C.J. de Ruijter

BOEKBESPREKING

OPVOEDEN KUN JE LEREN

Nog niet zo lang geleden viel één van mijn kinderen uit: U schrijft geregeld over opvoeding en begeleiding van de jeugd, maar u overtreedt zelf regelmatig de adviezen die u anderen geeft.

Zo'n opmerking drukt je weer met de neus op de feiten. Ik ben dan geneigd me bij voorbaat te verdedigen: wij zijn opgegroeid in een tijd toen men nog dacht dat opvoeden vanzelf ging. En nu ik, met schade en schande, heb ontdekt dat dat niet waar is, is het te laat om nog te veranderen.

Dat laatste is natuurlijk een gemene smoes. Op het terrein van de opvoeding valt heel wat te leren, ook door ouder **wordende** ouders.

En voor zowel beginnende als gevorderde ouders is er veel lectuur voorhanden, ook van goede, gereformeerde komaf.

De één pakt zo'n boek en leest het voor zichzelf, de ander gebruikt het als gespreksstof binnen de echtelijke vereniging. In heel wat kerkelijke gemeenten vormen zich ook spontaan groepen, die zich met een bepaald thema bezighouden. Ouders van jonge kinderen komen bijvoorbeeld één keer in de maand bij elkaar, om samen **alledaagse** zaken met betrekking tot de opvoeding door te praten.

Vroeger gebeurde dat binnen de structuur van de familie. Veel kinderen beginnen hun gezin tegenwoordig ver buiten de horizon van hun ouders. In die situatie kun je veel hebben aan de omgang met soortgenoten.

Voor dergelijke gespreksgroepen is het goed, als je niet wilt verzanden, om thema's te bespreken aan de hand van bestaande lectuur.

Belangstellenden wil ik bij dezen attent maken op een heel geschikt boek voor zulke situaties, geschreven door drs. Klazien van der Sloot-te Velde. Zij schrijft uiterst praktisch over zorg en opvoeding in het gezin, ook sterk vanuit haar eigen beleving: ouders worden en zijn, de ontwikkeling van het kind naar de volwassenheid, hoe ga je met elkaar om en wat is de rol van emoties, wat doe je in geval van conflicten.

Voor mij persoonlijk was het een opsteker, dat zij ook aandacht vraagt voor de natuur in het kader van de opvoeding. Ik vind het belangrijk, hoe moeilijk dat ook in de praktijk realiseerbaar is, dat wij leren midden in Gods schepping te staan, zowel om de geschondenheid te zien, als de schoonheid ervan.

Kortom: een fijn boek, om samen te bespreken en concreet in praktijk te brengen.

H. Folkers

Drs. Klazien van der Sloot-te Velde, *Goed voor kinderen*. Kok, Kampen 1993, prijs f 29,50.

OVERVLOED AAN RIJKDOM OF BEWIJS VAN ARMOEDE? I

(Het gebruik de belijdenissen op het zendingsveld)

Inleiding

De Gereformeerde Kerken nemen de opdracht tot zending serieus. Ze houden te midden van de warwinkel van allerlei zendingen het goed principiële recht van gereformeerde zending hoog. Maar hoe werkt dat in de praktijk? Hoe bepaalt dit principe de werkhouding en de doelstelling van de zendeling? Hoe beïnvloedt het de inhoudelijke keuzes die hij moet maken? Bevordert dit principe zijn werk of is het juist een blok aan het been op het veld?

Op een congres van de Gereformeerde Missiologische Opleiding in oktober 1993 is hierover doorgepraat. De spits lag op het gebruik van ons meest duidelijke kenmerk: de gereformeerde belijdenissen. De referaten en discussie zullen binnenkort in een interne GMO-uitgave verschijnen. Maar op deze plaats willen we stilstaan bij enkele conclusies van dat congres.

1. Gereformeerde identiteit bewaren en doorgeven

Veelgehoorde kritiek op gereformeerd zendingswerk is dat het veel te westers is opgezet. Dat komt vooral tot uitdrukking in de kritiek op de belijdenissen. In het verleden hebben veel zendelingen, op advies van de hervormde missioloog H. Kraemer, zich verzet tegen invoering van de belijdenissen op het zendingsveld. Ze waren te westers, te rationalistisch, te schematisch, te veel op de leer gericht, te Europa-centrisch. Kortom, andere culturen kunnen hiermee niet uit de voeten. De zending zou de pas ontstane nationale kerken er alleen maar mee belasten. Bovendien zou het een sta-in-de-weg worden voor het aangaan van nationale oecumenische contacten, het ingaan op de eigen specifieke behoeften van de nationale kerken en het ontwikkelen van een eigen belijdenis.

Die kritiek is niet mals. In veel opzichten zal gereformeerde zending zich die ook moeten aantrekken. Maar vooraf moet dan wel nadrukkelijk gesteld worden wat de eigen visie van de zendeling op de belijdenissen is. Bij Kraemer, en in zijn Barthiaanse spoor ook veel anderen, was ook sprake van een andere kijk op de belijdenis. En meer dan dat, een duidelijke afwijking van de belijdenis, bijv. op het punt van de verkiezing en de kerk. Met hun pleidooi voor de eigenheid van de nationale kerk stimu-

leerden zij óók een losweten van de geloofsband met de westerse kerken.

A. Gereformeerde identiteit bewaren en doorgeven

1. Gereformeerde zendingswerkers uit Nederland dienen hartelijk overtuigd te zijn van de universele en katholieke betekenis de inhoud van de drie Formulieren van Eenheid.
2. Terwille van de profilering van de gereformeerde identiteit van de nationale kerken is de schriftuurlijke waarde en serieuze kennisname van deze **eucumenische** en gereformeerde belijdenissen als 'traditie van de Reformatie' onmisbaar. De zending dient te zorgen voor de mogelijkheid tot zelfstandige bestudering van de betreffende teksten, óf door eigen vertaling (minimaal in de **lingua franca**) óf door beschikbaarstelling van bestaande vertalingen.

In die richting willen gereformeerde zendelingen bewust niet gaan. De eerste conclusie luidt dan ook:

Gereformeerde zendingswerkers uit Nederland dienen hartelijk overtuigd te zijn van de universele en katholieke betekenis van de inhoud van de drie Formulieren van Eenheid.

Weinig nieuws op het eerste gezicht. Alle predikanten, ook zendelingen hebben toch de belijdenis ondertekend? Zeker, maar dat geldt in de Nederlandse situatie. De nadruk in de conclusie ligt op universeel en katholiek. Wat we belijden is van kracht over de hele wereld (universeel) én verbindt de kerken over de hele **wereld** in hetzelfde christelijke geloof (katholiek). Je kunt met deze belijdenissen over de hele wereld uit de voeten.

Dat zeggen gereformeerde zendelingen die in verschillende delen van de wereld meerdere jaren werkzaam zijn geweest. Zij zijn in de inhoud ervan nooit teleurgesteld. Integendeel, hoe langer je er mee werkt en de diepte en de achtergrond ervan leert verstaan, hoe meer je dankbaar bent dat je geloof en je werk met zo'n belijdenis gesteund en onderbouwd worden.

Anders gezegd, ze zouden de 'schat van de Reformatie'

niet willen missen. Ja, meer nog, de jonge kerken moeten op de hoogte gebracht worden van deze rijkdom. In de 2e conclusie wordt dan ook gesteld dat de belijdenissen door de nationale kerken goed bestudeerd moeten worden ten behoeve van hun eigen gereformeerde identiteit. Als de zending niet voor een goede vertaling en uitgave zorgt, blijft ze onder haar eigen niveau. Je zou daarmee de nationale jonge kerken buiten het verband met de wereldkerk van vroeger en nu plaatsen.

2. Vormgeving aan de inhoud van de leer

Nu op het veld. Betekent dit nu dat de zendelingen verplicht zijn alle belijdenissen eerst te vertalen voordat ze de eerste christen kunnen dopen? Absoluut niet. Dat zou de meeste mensen zwaar overvragen. De eisen voor de doop zijn niet dat iedereen de drie Formulieren door en door kent, maar of iemand gelooft in Christus en in zijn leven Hem daadwerkelijk wil volgen. **Dáár** moet de zending in zijn prediking en dooponderwijs naar toe werken. Maar hij doet dat niet alsof hij nu de eerste is die mensen tot Christus leidt. Nee, hij maakt gebruik van wat de kerk al eeuwen lang heeft gedaan.

B. Vormgeving aan de inhoud van de leer

3. In het dooponderwijs in de zendingssituatie zullen altijd de elementen: **Apostolicum/Niceanum** (leer), Sacramenten (bevestiging), Wet (ethiek) en het Onze Vader (gebed en toewijding) aan de orde moeten komen, evt. in de structuur van de Heidelbergse Catechismus. Aanbieding van de **totale tekst** van de Heidelbergse Catechismus is in de beginsituatie niet verplicht en soms zelfs af te raden, vanwege de abstracte redeneertrant, analytische behandeling van de stof en het niet adequaat ingaan op de leefwereld van de hoorders.

Vaste elementen

Altijd zijn er vaste elementen in het kerkelijk dooponderwijs geweest. Die moet de zending zo goed mogelijk honoreren en een plaats geven. Altijd zal er mimte moeten zijn voor de **noodzaak** van het geloof, vanwege de aard van de zondige mens. Daarnaast een kort overzicht van de totale **leer** van de Schrift. Dat kan bijv. door de Apostolische Geloofsbelijdenis of de Belijdenis van Nicea. Daarmee blijf je nadrukkelijk aansluiten bij de geschiedenis van de kerk. Dan de betekenis van doop en avondmaal als instellingen van Christus, de **sacramenten**. Voor het christelijke **leven** (ethiek) bieden de Tien Gebooden een fundamentele richtlijn. Voor het **gebed en toewijding** is behandeling van het Onze Vader onmisbaar.

In welke volgorde deze universele elementen aan de orde moeten komen, is moeilijk van te voren vast te stellen. Dat hoeft niet perse een orde te zijn die óns het meest logisch voorkomt. Dat was ook niet het geval in de Refor-

matie-tijd. **Wél** kun je zeggen dat de structuur van de Heidelbergse Catechismus met de samenvatting in Zondag 1 iets aantrekkelijks heeft. Daarbij staat het optreden van de Drieëne God die verlost door Christus in gemeenschap met de Geest voorop. Hij trekt ons naar Zich toe en verlangt naar omgang met ons.

Geen complete tekst

Dat wil niet zeggen dat daarmee tegelijk ook de complete tekst van de Catechismus moet worden aangeboden. Zeker niet in een beginsituatie, waar bijv. in Irian Jaya, mensen nog maar weinig idee hebben van wat er verder in de wereld gebeurt. Die totale tekst zou veel te zwaar op de maag liggen en volledig over de hoofden heengaan en zeker langs de hárten afglijden. De zinnen zijn veel te lang. Er wordt te vaak een bepaalde redenering gevolgd die niet volgens **hún** regels verloopt. De zaken worden te abstract voorgesteld en te veel uit elkaar gerafeld. Men verliest het zicht op de kern van de zaak.

Een ander nadeel van de Heidelberger is dat die niet specifiek ingaat op de leefwereld van de hoorders. Daar hebben wij, na 400 jaar, soms ook wel eens last van, maar elders zeker. Waar vind je in de HC iets over geesten, afgoden, bezweringen, voorouders, Islam, adat, magie enz.? Ze komen **wél** aan de orde, maar vaak terloops, een beetje weggedmkt tussen andere, belangrijker zaken.

Is dat verkeerd van de HC? Natuurlijk niet. Veel van die zaken speelden destijds niet. Andere zaken wel, die weer minder urgent zijn voor daar. Lees bijv. Zondag 35 en 36 over het derde gebod. Zeer actueel was toen de erkenning van de overheid en het recht om een eed te zweren. Wie zou dat materiaal willen missen? Maar nauwelijks van belang voor mensen die waarschijnlijk nooit door de overheid gevraagd zullen worden te zweren.

Kortom, volgens de 3e conclusie, de aanbieding van de **totale tekst** van de Heidelbergse Catechismus is in een beginsituatie niet verplicht en soms zelfs af te raden.

3. Methode van onderwijs in de leer

Hoe moet je dan de gezonde leer, zoals Paulus het evangelie noemt, dan doorgeven? Zeker in een beginfase, stelt de 4e conclusie, moet dat in nauwe relatie met de bijbel gebeuren. Dat wil zeggen, starten vanuit een Schriftgedeelte en dicht bij de tekst van de Schrift blijven. Een helder overzicht is daarbij onmisbaar. Maar bovendien, de onderwerpen die hiervoor gekozen worden moeten afgestemd zijn op het religieuze levensgevoel van de hoorders. Dat betekent niet dat je het met **hún** gevoel eens hoeft te zijn, maar **wél** dat je daar op inspreekt. Men begrijpt dan waarover het gaat. Dan zal in de behandeling ervan wel blijken waar de Schrift er anders over denkt, of misschien wel doorstoot naar een dieperliggend probleem.

Trekharmonica-model

Kun je dan in zo'n situatie nooit de HC als leerboek ge-

bruiken? Dat kán wel zegt conclusie 5, maar behandel dan niet elk onderdeel. Of behandel het veel korter. Pak die thema's die direct verband houden met het onderwerp wat bij de hoorders speelt. Er kunnen onderdelen zijn die juist veel uitvoeriger en specifiekier moeten worden behandeld. Denk eens **aan** de schepping en de zondeval van de mens. Die wordt in de HC in enkele zondagen besproken, maar juist op dát punt wordt totaal anders gedacht in andere religies. De diepgang van de zonde wordt nauwelijks gevoeld. Dat hangt samen met hun kijk op de goden en het ontstaan van de wereld. Je zou kunnen zeggen, dat op die punten dan de HC juist moet worden uitgerekt. Met een speels woord wordt deze manier van HC-gebruik wel het 'trekharmonica-model' genoemd: soms wat indrukken, soms wat uittrekken, zo blijft de muziek klinken. En om de muziek gaat het.

C. Methode van onderwijs in de leer

4. De aanbieding van de christelijke leer, vooral in de beginfase van het zendingswerk, zal eenvoudig, dicht bij de bijbel en overzichtelijk moeten zijn. De keuze en behandeling van de thema's moeten (antithetisch) afgestemd zijn op het (religieuze) levensgevoel van de hoorders.
5. Indien in een latere fase van het zendingswerk de **Heid**. Cat. als leerboek wordt gebruikt moet ruimte worden geboden om sommige onderdelen globaler, andere onderdelen specifiekier, evt. gewijzigd, te behandelen (zgn. trek-harmonica model). De tekst van zo'n leerboek zal dan bij voorkeur in overleg met nationale christenen worden opgesteld.
6. De manier van onderwijs in de leer van de kerk moet rekening houden met de methode van kennisoverdracht in de cultuur van de hoorder. Dat kán impliceren dat afgezien wordt van de specifieke vraag- en antwoordvorm van de **Heid**. Catechismus.

Als zendeling probeer je natuurlijk wél op te schrijven welke thema's je dan in de loop van de tijd behandelt. Je wil immers in kort bestek de hele Schriftleer bespreken. Er ontstaat een soort handleiding of leerboekje met het oog op de doop. Uiteraard wil je dat later weer gebruiken. Je doet er goed aan om dat vooraf met de nationale christenen door te nemen of alles goed aan de orde gekomen is. In het samenspel van prediker, hoorders en bekeerden kan een toegespitste leergang voor dooponderwijs ontstaan. Op meerdere terreinen zijn zo leerboekjes ontstaan. Vaak als vereenvoudiging van de HC met uitbreiding op punten, soms ook als uitgebreidere bijbelstof in vraagvorm, gegroepeerd rondom de hoofdzaken van de leer.

Vormgeving van dooponderwijs en -onderzoek

Het gaat trouwens in het onderwijs niet alleen om de inhoud, maar ook over **hóe** je iets brengt. De HC is gesteld in vraag en antwoordvorm. Daarbij ga je er van uit dat de

leraar iets vraagt en de leerling dan zo scherp mogelijk antwoordt. In veel culturen gaat dat anders. Vragen stellen maakt leerlingen verlegen. Ze zijn bang om het verkeerde antwoord te geven en dan beschaamd **af** te gaan. Dus houd je je mond stijf dicht. Als leraar kun je dan beter een levendig verhaal vertellen waarin je ze meeneemt. Aan de reacties en uitroepen kun je dan merken of ze het begrijpen en er al of niet mee instemmen.

En als het verhaal dan uit is, kun je vragen dat verhaal eens na te vertellen. En dát lukt dan wel. Niet met dezelfde woorden natuurlijk, maar (hopenlijk) wel met dezelfde inleving en bedoeling. Onnodig te zeggen dat een catechisatielokaal met rechte bankjes of stoelen niet altijd de meest gunstige plek is voor zo'n verhaal. Vooral niet als men toch de 'school' ziet als een instelling die nog weinig te maken heeft met het échte leven.

Een mooi voorbeeld hiervan is de methode die ds. **Riemer** in **Tiau** heeft gebruikt. Daar zitten alle catechesanten op de grond. De catecheet vertelt zo levendig mogelijk, ook met allerlei nabootsende geluiden, een bijbelverhaal. Bijv. de engel die Maria komt vertellen dat ze een baby zal **krijgen**. Maar **in** dat verhaal vlecht je allerlei gegevens die duidelijk maken waarom Jezus zo geboren moest worden. En je wijst intussen ook expliciet verkeerde opvattingen **af**, waarvan je weet dat ze bij de hoorders leven. Zo'n verhaal kan rustig twee uur duren. Tussendoor kan iemand ook zeggen of roepen dat hij een passage mooi vindt, of ook nét als de spreker een verkeerde visie afwijst.

Daarna mag iemand anders dat verhaal vertellen. Natuurlijk wordt het dan anders, maar je kunt wel nagaan of de hoofdgedachte opgevangen is. Eventueel kun je in dát verhaal nog weer een toevoeging plaatsen die de zaken scherper in de aandacht brengt. Bij het **dooponderzoek** hoef je dan niet allerlei vragen te stellen, maar mag iemand een verhaal vertellen. Daar tussendoor kunnen dan allerlei zijdelingse opmerkingen en verduidelijkingen een plaats krijgen. Je laat dan iemand in z'n eigen element, volgens z'n eigen tempo en vooral met z'n eigen mening aan het woord. Uiteraard ben je daar niet in tien minuten mee klaar. Trek er rustig een paar uur voor uit. Maar dan weet je ook wat zo'n man of vrouw van het evangelie heeft opgepakt en hoe hij of zij er door is geraakt.

4. *Kerkelijk leven bij de apostolische leer*

De leer van de Schrift is uiteraard niet alleen belangrijk bij het dooponderwijs. De kerk zal er ook bij moeten **leven**. Daarom moet de leer regelmatig en stelselmatig aan de orde komen, zegt conclusie 7. Dat kan goed gebeuren door preken aan de hand van een belijdenisgeschrift of eventueel het leerboekje voor de doop. Daarin moet nadrukkelijk elke keer de relatie met de Schrift voorop staan. Nog beter gezegd: de Schrift zelf moet daarin voorop staan. Laat in de preek de **tékst** spreken en verbind daarmee de inhoud van de leer, zodat die twee niet als losse onderdelen naast elkaar staan, maar regelrecht **af**-

leesbaar uit de Schrift. En vooral hoe het specifieke onderdeel samenhangt met het totaal van de Schrift, in de eenheid van Oud en Nieuw Testament.

D. Kerkelijk leven bij de apostolische leer

7. In de groeiende kerkelijke praktijk moet de christelijke leer regelmatig en voortdurend aan de orde komen. Indien dat gebeurt d.m.v. preken aan de hand van de belijdenis (eventueel het doopleer-boek) moet altijd de levende relatie met het totale Schriftonderwijs aangetoond worden.
8. De zendeling moet belang en functie van de belijdenis als kerkelijk geschrift onderwijzen, zodat de gelovigen zich bewust zijn van het geestelijke bezit van de kerk, t.b.v. zowel het concreet missionaire als het bewarende (antithetische) belang.

De zendeling heeft daarom de taak het belang en de functie van de belijdenis als kerkelijk geschrift te onderwijzen. Het bindt de gelovigen samen in een duidelijke kerkelijke eenheid. De christenen worden zich nadrukkelijk bewust van hun geestelijk bezit, juist als kerkgemeenschap. Ze kunnen daarmee concreet doorspreken in hun omgeving om anderen te winnen voor Christus. Maar ze weten ook dat ze elkaar moeten vasthouden tegen de druk van de heidense omgeving. Zo groeit er een nieuwe gemeenschap als familie in Christus die weet waar ze samen voor staan.

C.J. Haak

Te koop gevraagd

Theologische boeken

'De Steur'

2e hands boekhandel en antiquariaat gespecialiseerd in theologie
Oudestraat 213, 8261 CM Kampen, tel. 05202-16276

Openingstijden: ma. t/m za. 10.00 tot 12.30 uur
13.30 tot 17.00 uur. Dinsdags gesloten.

HEMEL EN AARDE NIEUW

Onder de titel *De nieuwe hemel en de nieuwe aarde* is de tekst van het afscheidscollege gepubliceerd, op 31 augustus 1993 gegeven door prof. dr. J. van Genderen aan de Theologische Universiteit in Apeldoorn. Daarin schetst hij als Gereformeerd dogmaticus de christelijke toekomstverwachting ten aanzien van hemel en aarde, zich confronterend met allerlei moderne theologische beschouwingen over de toekomst als utopie (gedroomde werkelijkheid).

Het bijzondere van deze studie is de zorgvuldige aansluiting bij gegevens uit de Schrift. Zo zijn er aparte hoofdstukjes die de hoofdlijnen van verwachting tekenen volgens het Oude en het Nieuwe Testament. Ook komt uitgebreid de uitleg ter sprake van de drie belangrijkste passages over de verhouding van heden en toekomst in de geschapen kosmos: Romeinen 8, 2 Petrus 3 en Openbaring 21.

Meer dan in zijn *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek* (1992) brengt prof. Van Genderen nu in rekening wat o.a. door dr. H.R. v.d. Kamp en ondergetekende aan exegetische inzichten naar voren is gebracht. Naast continuïteit tussen heden en toekomst is in het Nieuwe Testament duidelijk ook sprake van discontinuïteit. De wereldbrand uit 2 Petrus 3 is gerichtsvuur, geen louteringsvuur. En Openbaring 21 toont een totaal vernieuwde constellatie van hemel en aarde. Waar in het verleden deze gegevens door Gereformeerde dogmatici nogal eens werden afgezwakt uit vrees voor de leer van een tweede schepping, worden ze nu ten volle gehonoreerd binnen de leer van de herschepping.

Uiteindelijk formuleert Van Genderen de verhouding tussen continuïteit en discontinuïteit zodanig dat de bijbel geen vernietiging, maar vernieuwing van de wereld in het vooruitzicht stelt. 'Het woord "vernieuwing" gebruiken wij niet in de zin van een renovatie van het bestaande of een restauratie van wat in verval was, laat staan dat een vergelijking met een reparatie van wat beschadigd werd, zou opgaan. Daarvoor is alles veel te ingrijpend. Het is een radicale en totale vernieuwing, want het is een vernieuwing door het herscheppend werk van God. De Schepper van hemel en aarde is er ook de Herschepper van' (p. 49).

Een waardevolle Apeldoornse studie!

P.H.R. van Houwelingen

N.a.v.: J. van Genderen, *De nieuwe hemel en de nieuwe aarde* (Apeldoornse Studies nr. 29). Uitgeverij Kok, Kampen 1994. Omvang 69 pagina's, prijs f 19,50.

DANKBAAR GEREFORMEERD BLIJVEN

Moeten de Gereformeerde Kerken veranderen? Dr. M.J. Verkerk meent van wel. Wij leven, zegt hij, in een veranderende cultuur. Vraagt dat niet op zijn minst ook om andere accenten in ons geloof? Wij kennen een overaccentuering van de leer en van de daad. Andere elementen in het geloofsleven, het persoonlijke en de gemeenschap, komen daardoor niet zo tot hun recht. Al met al is er sprake van een zekere scheefgroei. En in de praktijk blijken velen er moeite mee te hebben God te ervaren in hun leven. Wij moeten daarom anders gaan denken, geloven en handelen.

Ik stem niet in met deze diagnose van het gereformeerde leven. En daarom ook niet met de aanbevolen remedie.

Over de leer van de kerk kunnen we niet positief genoeg spreken. Het is de leer die ons bindt aan onze Heer. Ze biedt het goede kader voor een gezond persoonlijk geloofsleven. Ze is het cement dat de gemeenschap van de kerk samenbindt. Aan het persoonlijke geloof moeten we grote zorg besteden. De kerkelijke gemeenschap is een groot goed, waarop we zuinig moeten zijn. Beide krijgen hun plaats als we de betekenis en de waarde van de leer goed blijven zien. En zo kunnen de Gereformeerde Kerken in alle veranderingen die zich voordoen, gereformeerd blijven.

Blij gereformeerd te zijn

Wij mogen blij zijn dat we gereformeerd mogen zijn. Dat we nog steeds gereformeerd mogen geloven in een gereformeerde kerk.

We mogen blij zijn met de Vrijmaking van 1944. Een gebeurtenis in de kerkgeschiedenis waardoor we afstand mochten nemen van een verkeerde, inperkende leer en van een inperkend kerkelijk gezag. Waardoor we weer de volle ruimte kregen voor het gereformeerd belijden ten

aanzien van heel wezenlijke zaken: de vastheid van ons leven ligt in Gods Verbond, bij de HERE, en niet bij ons en ons subjectieve beleven.

Vrijmaking: terug naar de Schrift

De Vrijmaking had zo de betekenis van een breken met kerkelijke beslissingen die dat gereformeerde geloven wilden afgrendelen. En van een openhouden van de reformatorische stroom die, als een beweging terug naar de Schrift, al in de dertiger jaren begonnen was.

De Vrijmaking was, zo gezien, een reformatie van de kerk die weer ruimte schiep. Die een verdere terugkeer mogelijk maakte van menselijke bedenksels **naar** de Schrift. Een wederkeer, die zich doorzette in het bredere leven, in wat we 'doorgaande reformatie' noemden. In die doorgaande reformatie kwamen we tot het oprichten van organisaties die de leden van de kerk, uitgaande van de centrale kerkelijke prediking, wilden toerusten tot en bijstaan bij de vervulling van hun taken in de maatschappij.

Zowel de **Vrijmaking** als de ontwikkeling van het gereformeerde leven daarna, zijn zaken om buitengewoon dankbaar voor te zijn, zeker ook bij een terugblik na vijftig jaar. Die dankbaarheid krijgen we als we de geestelijke dingen beoordelen, dat wil zeggen, als we letten op het voorzienig besturen van God. Letten we op wat mensen ervan maakten, dan is er meer plaats voor schaamte. Er was in die hele periode veel moeite, er waren veel problemen en veel narigheid. Als wij **terugkijken** op deze vijftig jaar kerkgeschiedenis is wel duidelijk, dat de kerk wordt gebouwd en in stand gehouden door het voorzienig bestuur van God, die werkt in en ondanks de verwarring die mensen oproepen.

in menselijke verwarring werkt Gods voorzienigheid

In dit licht mogen we ook blij zijn met de goede kerkelijke beslissingen in de zestiger jaren. De dingen waren toen vaak verdrietig, verwarrend en ondoorzichtig. Maar toch: ondanks onze verwarring, verwarring die wij ervoeren en verwarring die wij maakten, mochten we blijven bij het Woord van onze God. Tegen de tendenzen **naar** een grotere vrijheid in, mochten de kerken kiezen voor een vasthouden aan de band aan de belijdenis, en aan de kerkelijke afspraken om ons ook gemeenschappelijk dicht te houden bij de leer van onze Heer.

Ondanks allerlei gemengde menselijke gevoelens is er zo, geestelijk gezien, reden tot grote dankbaarheid voor het gereformeerde leven in de Gereformeerde Kerken in de afgelopen vijftig jaar. Laten we hopen, dat wij allen deze dankbaarheid van **harte** delen en blijven delen met elkaar. En vanuit een hartelijke verbondenheid aan de gereformeerde levensovertuiging en aan de Gereformeerde Kerken ook de toekomst ingaan. In een verbondenheid aan de leer van de kerk, die de leer is van de Heer van de kerk. En daarin in een hartelijke verbondenheid met Hem, Die heenwerkt naar de toekomst van het nieuwe Jeruzalem, waarvan wij levende stenen mogen zijn.

Waarom nog gereformeerd?

In 1973 schreef dr. C. Graafland een boekje **Waarom nog gereformeerd?** Hij had de indruk, dat het levend karakter van de gereformeerde religie steeds meer aan kracht ging verliezen. Hij constateerde aan de ene kant veel verstar- ring. Aan de andere kant zag hij bij velen een **vervagings-** proces werken, waarin het eigene van het gereformeerd belijden steeds onduidelijker werd. Hij zag allerlei tekenen die wezen op een opgaan van het gereformeerd-zijn in het grote geheel van een algemeen oecumenisch gezind christendom.

'Met name onder de laatsten zijn er die zich afvragen, waarom zij eigenlijk nog langer gereformeerd zouden blijven. Is dat niet een overbodige luxe in een tijd, waarin wij als christenen elkaar zo hard nodig hebben? En afge- zien daarvan, is het nog duidelijk te maken, waarin dat gereformeerde zich kenmerkt, in onderscheid van andere stromingen binnen het christelijk geloof? Wat heeft gere- formeerd-zijn te betekenen tegenover het rooms-katho- liek-zijn of het luthers-zijn of methodist-zijn? Gaat het ons allen als christenen er niet om van... Christus-te-zijn? En is dat nu juist niet het nieuwe inzicht dat door middel van de oecumene gekomen is?'

is gereformeerd-zijn geen overbodige luxe?

Maar als door een oecumenisch streven er één kerk zal komen, zal dit niet een gereformeerde kerk zijn; het eigen-gereformeerde zal in deze algemene christelijke kerk opgaan.

Wie zo denkt en wie dat wil, moet zich wel in een **ernsti-** ge crisis bevinden omtrent de geloofwaardigheid van zijn eigen gereformeerd belijden. Het eigene van het gerefor- meerd-zijn is voor hem immers bijkomstigheid gewor- den. Het raakt niet het wezen van de zaak.

Graafland vindt, dat we mensen die de dingen zo bekij- ken, heel serieus moeten nemen. En daarin aan onszelf de vraag stellen, of ons anders-zijn berust op deugdelijke gronden die werkelijk geloofsgronden zijn, of op mense- lijke eigenzinnigheden beperktheid.

Anderzijds mag aan de mensen die het gereformeerd-zijn niet meer zo zien zitten, de vraag gesteld worden of zij

wellicht ten diepste het wezen van het gereformeerd belij- den niet verstaan, misschien wel intellectueel maar niet existentieel.

'In ieder geval worden wij door deze ontwikkeling met volle kracht opnieuw geworpen op de vraag wat gerefor- meerd-zijn is. Gaat het daarbij inderdaad om bijkomstige zaken, of raakt het de fundamente van ons geloof, omdat het de fundamente van het heil raakt?' Graafland komt dan in zijn boekje tot de conclusie, dat gereformeerd-zijn geen luxe is, die we ook wel zouden kunnen missen, maar dat het **wézenlijk** is om gereformeerd te geloven. De grondlijnen van de gereformeerde religie **moeten ook** nog voluit tot hun recht komen.

Als wij vroeger of later ons voor dezelfde vraag geplaatst zien, hoop ik dat we van **harte** allen tot dezelfde conclusie blijven komen.

Gereformeerd geloven en belijden vandaag en morgen

Vanaf het moment dat er in ons land Gereformeerde Ker- ken bestonden, hebben zij **de eenheid van geloof gevon-** den in de **eenheid van de leer**. Die eenheid bond hen aan de Heer en aan elkaar. Laten wij daaraan ook voor de toe- komst vasthouden op een levende manier. Op een **léven-** de manier. Alleen zo kunnen we bewaard worden voor een verstarring, waarin het vuur van de Geest niet meer te proeven is in de waarheid die beleden wordt.

geloven met het hart brengt tot belijden met de mond

En alleen zo kunnen wij daaraan van **harte** blijven vast- houden, zodat wij onze belijdenisuitspraken terecht be- ginnen met de woorden: 'wij geloven met het hart en be- lijden met de mond...' We worden dan bewaard voor **verstarring**, maar eveneens voor verwatering.

Ons geloven en ons spreken moet levend en dynamisch zijn, maar in belijndheid. Een belijndheid die openheid naar de wereld om ons heen niet hoeft uit te sluiten.

Op de basis van de binding aan Gods Woord en van ons gemeenschappelijk hartelijk geloof, kan ook de **onderlin-** ge **samenbinding** worden gevonden en versterkt. Voor die onderlinge samenbinding zullen we ons allen steeds weer moeten inzetten.

We moeten werk maken van een prediking die diepgaand is en actueel toerust. We moeten allemaal goed studeren in de Schriften, om zo oude en nieuwe schatten te vinden. We moeten de **kernpunten** van ons gereformeerd belijden opnieuw doordenken en bespreken en in hun actualiteit leren zien. We moeten een levend kerkbesef kweken en onderhouden, juist ook omdat dat zo heel functioneel is voor ons leven met de HERE.

Verder moeten we opnieuw nadenken over de verhouding van kerk en wereld. Passen we ons teveel aan aan de we- relt? Of vluchten we teveel in een isolement? Moeten we zoeken naar meer gelegenheden om een zout in de sa-

menleving te zijn?

Wat is onze plaats in de cultuur waarin we leven? Kunnen we in gesprek met de cultuur blijven en zo ja, hoe dan? En hoe gaan we om met onze cultuuropdracht? Lopen we misschien het gevaar dat we daarvoor meer de wereld in de kerk halen, dan dat de kerk zich in de wereld manifesteert? Moeten we meer nadruk gaan leggen op de begrippen vreemdelingschapen pelgrimage?

het werk van de Geest en geestelijke groei

In de derde plaats moeten we eraan werken het *innerlijk vuur* aan te wakkeren, bij onszelf en bij elkaar. Hoe kunnen we werken aan de versterking van het persoonlijk geloofsleven? Ook moeten we meer aandacht geven aan wat de Bijbel leert over het werk van de Heilige Geest en over de geestelijke groei, bijbelse begrippen die we ons niet moeten laten afnemen door onkerkelijke bewegingen. Aandacht is ook nodig voor het spreken over je geloof en een leven met de HERE alle dag.

Dat betekent aandacht voor het subjectieve, zonder in subjectivisme te vervallen.

Tegen het subjectivisme

Ik denk dat we voor de opgave staan om een oude tegenstelling te overwinnen, namelijk de *spanning tussen het subjectieve en het objectieve*.

En ik denk, dat we dan ook *de vraag naar de geloofservaring* in het juiste kader zetten en tot een gereformeerde beantwoording van die vraag kunnen komen.

Als de analyse van Van 't Spijker juist is, dat we in het geestelijke een verschuiving zien optreden '*van kerkelijk autoriteitsdenken naar de vrije expressie van de religieuze subjectiviteit*', dan moeten we opnieuw ons standpunt bepalen tegenover het subjectivisme.

Wat is subjectivisme? Het is de houding die uitgaat van de individuele mens. Het stelt het individu centraal en laat dat ook normatief zijn. Daarbij verliest het uit het oog, dat de individuele mens in een groter verband staat, namelijk het verband van de gehele werkelijkheid.

De Gereformeerde Kerken werden al vaker geconfronteerd met verschillende vormen van subjectivisme, ook in deze eeuw. Misschien hebben de broeders wel gelijk, die bij alle belangrijke kruispunten in deze eeuw de tegenstelling gereformeerd en subjectivisme zien optreden. Het heeft er veel van weg, dat we ook vandaag daar weer levensgroot tegenaan lopen. Naast de algemene **cultuurtrend**, zoals Van 't Spijker die beschrijft, vinden we dat subjectivisme immers ook bij veel evangelischen en **charismatici**.

Welke houding moeten we daartegenover innemen?

Zowel in je eigen leven als in de geschiedenis, kun je een pendelbeweging zien optreden tussen meer nadruk op het objectieve en meer nadruk op het subjectieve. Als die

pendel doorslaat naar het subjectivisme, moeten wij op de juiste manier, adequaat reageren. Dat wil zeggen, dat we daartegenover dan niet alleen maar nadruk leggen op het objectieve van het geloof, op Woord en belijdenis en kerk. Maar dat we méér zeggen en met nuanceringen wijzen op de bredere werkelijkheid, waarin zowel het objectieve als het meer subjectieve een eigen plaats hebben.

Persoonlijk en bovenpersoonlijk

Het bestaan van de mens wordt wel getekend als een elips die twee brandpunten heeft, het persoonlijke en het bovenpersoonlijke. In psychologie en onderwijs blijkt deze tekening een vruchtbaar perspectief te bieden. Ook voor ons denken over de geloofsbeleving kan dit beeld verhelderend zijn. Daarbij moeten we wel opmerken, dat beide brandpunten niet dezelfde zwaarte hebben. Het grootste gewicht moeten we geven aan het bovenpersoonlijke. Dat is bepalend en richtinggevend voor het persoonlijke. **Maar binnen** dit geheel **krijgt** het subjectieve wel een eigen plaats en rechten.

het subjectieve plaatsen in de bredere werkelijkheid

Concreet: wanneer wij tegen het subjectivisme protesteren, moet ons dat niet brengen tot een onderwaardering van het subjectieve. Maar *we moeten het subjectieve in zijn juiste proporties zien en het plaatsen in de samenhang van de bredere werkelijkheid*. Het persoonlijke en individuele komt dan te staan in het bredere raam van het totale werk van God, de complete realiteit van schepping en herschepping. God werkt in deze wereld aan een nieuwe werkelijkheid, waarin een menigte van **honderdvier-**enveertigduizend mensen een nieuw gezang zingt voor Hem. Voor de subjectiviteit van elk van hen heeft Hij aandacht: Hij wist de tranen van ieders oog, Hij geeft elk een steen met een nieuwe naam, die niemand anders kent dan wie hem ontvangt. Hoogstpersoonlijke aandacht voor elke individuele gelovige, maar wel als lid van de nieuwe kerkgemeenschap, in het kader van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde.

Onze God geeft zo het subjectieve een plaats in zijn brede heilswerk. Elke individuele gelovige is daar een levende steen van een groot gebouw. In dit licht moeten wij proberen de tegenstelling van subjectief en objectief te overwinnen, en zo allen oog te hebben voor de verschillende aspecten van Gods heilswerk. Zonder het een te verabsoluteren ten koste van het ander, of omgekeerd. Dan komen leer en leven, persoonlijk geloof en gemeenschap elk op de goede plaats te staan in het geheel van ons geloven.

Geloofservaring

Zo komen wij ook tot de bijbelse geloofservaring. Die houdt in, dat we leven in Gods wereld, voor Zijn oog, met lichaam en ziel. Vandaag op aarde met moeite en gebreken, maar in beginsel niet minder geestelijk dan met ons

toekomstige leven in de nieuwe hemel en op de nieuwe aarde.

Ook vandaag verdient God onze lof om ons bestaan. En zoals het kleine kind zich vertrouwd en veilig voelt in de sfeer waarin het zijn moeder aanwezig weet, mogen wij ons in deze wereld in de sfeer van onze hemelse Vader weten, die ons dagelijks in tal van vormen met Zijn goedheid omringt. Een goedheid die we mogen bespeuren in het persoonlijke en in het bredere leven. In het materiële en in het geestelijke, in het serieuze en in het ontspannen 'zitten onder wijnstok en vijgeboom', om het maar Oud-testamentisch te zeggen.

Graafland wil, als hij op zoek gaat naar een gereformeerde spiritualiteit voor onze tijd, het gereformeerde geloof iets extra's meegeven. We hebben nodig de charismatische werking van de Geest, die de gemeente vervult met Zijn gaven en krachten. Zou iets als de pinkstergaven uit de tijd van de vroegste kerk niet gewenst zijn om weer de bezieling te brengen? Ook anderen hopen op een opleving of een reveil.

Ik denk, dat we dan de echte realiteit van het geloof gaan zoeken in het bijzondere dat niet nodig is, en aan het goede dat God elke dag onopvallend werkt, geen recht doet.

naderen tot God

De gereformeerde geloofsbeleving weet, zonder opzienbarende dingen, dat we leven voor het oog van God. Petrus roept ons op te naderen tot God; dan zal Hij tot ons naderen. Wanneer gebeurt dat in ons dagelijks leven? Wanneer we leven bij de Bijbel. Ons laten richten door de Schriften. De Bijbel eerbiedig lezen en daarin ervaren hoe God zich openbaart. Ons aan de woorden die dan telkens tot ons komen gewonnen geven. Zo hebben de Schriften meer dan formeel gezag voor ons hart en leven. Wij horen de stem van onze God spreken vanaf het moment dat de Bijbel opengaat en wij ons met eerbied openstellen voor wat Hij tot ons zegt. Hij spreekt ons hart aan en wint het voor zich. In het lezen van en luisteren naar de Bijbel, overtuigt de Heilige Geest ons. Het leven met de Schriften, dagelijks, eerbiedig en open, waarbij we onze autonomie laten varen en ons onderwerpen aan het gezaghebbend woord, doet God tot ons naderen en ons tot God.

Dan blijkt het waar te zijn, dat het evangelie geen taal is voor de lippen maar voor het hart. Het wordt pas dan echt omhelsd, wanneer de ziel er geheel door in beslag genomen wordt en het zijn plaats ook gevonden heeft in de diepste schuilhoeken van ons hart.

En ook blijkt waar te zijn, dat het Woord van God niet slechts voor het persoonlijk van de menselijke ziel iets te zeggen heeft. Het oriënteert ons ook in de brede wereld waarin we staan en onze taken krijgen. Het leert ons onszelf en alle dingen te zien in hun verhouding tot God, uit

wie en door wie en tot wie alle dingen zijn. Zo komen ook in de geloofservaring en -beleving zowel het persoonlijke als het bovenpersoonlijk in onderlinge samenhang tot hun recht.

Geestelijk leven

Het leven uit en naar de Geest is dan ook niet iets dat apart staat hiervan. Het is niet iets extra's bovenop dit alledaagse leven met bijbellezen en gebed. Het leven naar de Geest komt juist hierdoor tot stand en bestaat juist daarin, dat we ons gewonnen geven aan dat overweldigend getuigenis van de Geest in het geschreven Woord.

Dat overweldigend geeft ons zekerheid. Het roept op tot overgave van onze hele persoon. Tot overgave en inzet, tot engagement en commitment met het werk dat God in deze wereld wil doen. Tot een christelijk leven, in het persoonlijke en in het bovenpersoonlijke, dat zonder speciaal vertoon en zonder grote opvallendheid een eigen karakter en een **eigen** perspectief heeft, een perspectief dat glans en vreugde geeft, zoals Paulus dat aan Titus schrijft:

Want de genade van God is verschenen, bron van heil voor alle mensen, om ons op te voeden, opdat wij, de goddeloosheid en de wereldse begeerten verzakend, bezonnen, rechtvaardig en vroom in deze wereld leven, in afwachting van het geluk waarop we hopen: de manifestatie van de heerlijkheid van onze grote God en redder Christus Jezus. Hij heeft zichzelf voor ons opgeofferd om ons vrij te maken van elke ongerechtigheid en ons te vormen tot een volk, dat gereinigd is van zonde, hem alleen toebehoort en vol ijver zich inzet voor alle goeds.

G.J. van Middelkoop

VAN RIETSCHOTEN
BOEKHANDEL

Keizerswaard 8 winkelcentrum Uw boekenbestelling:
3078 AM Rotterdam 'Groot IJsselmonde' **010-4820488**

Psalmen

In de waagschaal van 11 juni bevatte een stukje van **Rens Koppels** over het zingen van psalmen in de kerkdienst. Naar zijn mening is het een goede gewoonte om minstens één psalm te zingen, ook al zijn we misschien geneigd aan gezangen de voorkeur te geven. Die zijn immers wat lichter van toon en wij denken er onze gevoelens wat beter in kwijt te kunnen:

Bij de Psalmen voelen we ons wat minder op ons gemak en al dat roepen en schreeuwen om gerechtigheid en bevrijding, dat hijgen naar water en leven, waarvan de Psalmen zo vol zijn, doet ons vaak wat overdreven aan. Meestal gaat het met ons gewone, goede leven toch niet door die donkere diepten en die uitersten van nood en angst, waarvan het Psalmboek overvloedig getuigenis aflegt. 'Elke nacht doorweek ik mijn sponde en doe ik mijn bed van tranen vloeien' (Ps. 6 : 7). 'Mijn hart is verzengd en verdord als gras, want ik vergat mijn brood te eten' (Ps. 102 : 5). Is dit alles niet wat zwaar aangezet om het in oprechtheid te kunnen zingen?

Aan de andere kant: moeten we dan alleen zingen wat we zelf beleven en uiting geven aan wat er omgaat in ons eigen gemoed? De kerk is de plaats waar we ons oor en onze stem lenen aan ervaringen van anderen, van Israël allereerst. De nood van de mens en de wereld is ook onze nood en de zorgen en benauwdheden van anderen kunnen ons niet onverschillig en onberoerd laten. We zingen ook altijd namens en voor anderen, zoals we ook bidden voor en namens anderen.

'k Heb zo weinig aan een kerkdienst', kan men soms horen. Dat is jammer. Laten we evenwel beseffen dat we niet alleen voor onszelf, maar ook voor anderen naar de kerk gaan. Misschien hebben anderen er iets aan als wij ter kerke gaan. Die gedachte komt weinig bij ons op, heilsegoïsten als we zijn. Maar in de kerk doen we de dingen nooit alleen maar voor onszelf.

Psalmzingend geven we stem aan angsten en zorgen welke niet **direkt** de onze hoeven te zijn. Ofschoon: voor we het weten kunnen die benauwenissen en bekommernissen ook de onze zijn. Dan geven de psalmen stem en adem aan onze eigen ervaringen. Zij brengen onze noden en bittere vragen voor Gods aangezicht. Daar vinden noden en vragen hun grens, zodat onze ellende ons niet overspoelt. Nee, de psalmen lossen de bittere raadsels van het leven niet op, de raadsels van onrecht en geweld, van nood en dood, van smaad en tegenspoed, maar ze dragen ons er wel doorheen. Er is in die liederen een kennis van de levenswerkelijkheid in haar diepten en **onbegrijpelijkheden**, die in de ons beter liggende gezangen wel eens ontbreekt. Daarom houden de psalmen het in het uur van de beproeving, zoals ze het ook gehouden hebben in de gang van de eeuwen waarin ze Israël en de kerk vergezellen. Het zijn sterke en onvergankelijke liederen en gebeden en waarschijnlijk gaan we ze steeds kostbaarder vinden naarmate we ouder worden en de **onbegrijpelijkheden** van het leven in de wereld en de tijd toenemen en knagen aan de ziel.

Hobbels

Over hetzelfde onderwerp lezen we in het **Centraal Weekblad** van 27 mei over **'hobbels op weg naar een**

nieuw Liedboek'. Van verschillende kanten wordt er op aangedrongen het huidige Liedboek voor de Kerken te vervangen of te vernieuwen. Maar wat moet er dan in? K. de Jong Ozn. daarover:

Uit allerlei informatie wordt mij zo langzamerhand wel duidelijk dat het er voorlopig niet inzit, dat een geheel nieuw Liedboek het oude zal vervangen. Dat is wel gebeurd met het huidige Liedboek dat de Hervormde Bundel van 1938 heeft vervangen. Vrij algemeen is de overtuiging dat het Liedboek zeer waardevol materiaal bezit dat wij zo maar niet aan de kant kunnen zetten. Daarbij zal het intensiever gebruik van het boek sommige gebruikers ook laten zien dat zij lang niet alles hebben ontdekt. Het boek kan nog een flinke tijd mee voordat het echt versleten is. Ik denk daarom dat de benaming Liedboek 2000 niet zal worden gehaald, maar dat het wel eens later zou kunnen worden. Moet er dan voorlopig niets veranderen, gebeuren? Ik denk van wel.

Gezangen

Wat de gezangen uit het Liedboek betreft ligt het voor de hand dat er een zekere revisie plaats vindt. Er zijn nogal wat teksten en melodieën die nooit worden gezongen. Het gaat dan zowel om gezangen die in 1973 nieuw waren, als om gezangen die al in vroegere bundels voorkwamen. Bij zo'n revisie past een flinke dosis bescheidenheid. Ook bij de beoordeling van gezangen speelt de trend van de tijd een rol. Die bescheidenheid moet er zijn zowel tegenover ons voorgeslacht dat op bepaalde punten

STICHTING AFBOW

De stichting Afbouw te Kampen stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste van promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Trimp (05202-14869),

B. Kamphuis (05202-26248) en

J.G. de Kimpe (05202-16384).

Giften, die fiscaal aftrekbaar zijn, worden graag ingewacht via bankrekeningno. 63.18.36.934.

ten name van Stichting Afbouw

p/a Hoefblad 4

8265 GM Kampen.

Postrekening van de Credit Lyonnais Bank te Kampen: 806552.

anders dacht, als tegenover ons nageslacht dat ook wel weer anders zal gaan **denken** dan wij.

Psalmen

Een essentieel deel van het Liedboek vormen de psalmen. Uiteraard zullen we alle **150** Psalmen moeten blijven gebruiken. Maar, de manier waarop psalmen worden gezongen wordt **veelvormiger**. Ik denk aan het zingen van onberijmde psalmen, aan het zingen op de Engelse manier van de 'Chant'. Studie van dit onderwerp brengt veel interessante mogelijkheden aan het licht, maar zal ongetwijfeld tot verschil van mening leiden. En het zal opnieuw tijd en veel overleg vergen om er met elkaar uit te komen.

Tenslotte:

De kerken dienen de bewaarder te blijven van de liederenschat van de kerk der eeuwen, en geven daarbij aan wat zij in die traditie waardevol vinden om ook door te geven aan een volgende generatie. Aan de andere kant komt de kerk van een bepaalde tijd aan de behoeften van die tijd tegemoet. Eigenlijk **krijg** je zo steeds een Liedboek in twee delen: datgene dat in zekere zin in de traditie is opgenomen, en datgene dat ter beproeving is in een bepaalde tijd. Bij dit alles ontkomen de kerken er toch niet aan om, voorgelicht door deskundigen, te kiezen, leiding te geven aan het kwalificeren van datgene wat goed genoeg is om de gemeente op de lippen te leggen. Het beste is hiervoor, bij wijze van spreken, nog niet goed genoeg.

D-day

JA. Montsma schrijft in *Centraal Weekblad* van 3 juni over *Theologie rond D-day*:

Voor jongeren zal het meer iets uit de geschiedenisboeken zijn, maar voor ouderen, die de bezetting hebben meegemaakt, geldt 6 juni **1944** als D-day – de dag van de beslissing. Terecht, want de dag zelf van de invasie was inderdaad de beslissende. Tegen de avond hebben de westerse geallieerden vaste voet in Normandië en daarmee was (zoals de Duitse veldmaarschalk Rommel goed gezien had) voor de Duitsers de kans verkeken om de invasie nog te keren.

Uitgaande van die eerste dag, moest de Duitse weerstand vroeg of laat bezwijken onder de geallieerde overmacht aan mensen en materieel. Begrijpelijk dus, dat D-day dezer dagen op grote schaal wordt herdacht, al moeten we niet vergeten dat een minstens even beslissende slag al een klein jaar eerder door de Russen was bevochten bij Koersk. Dat doet echter niets **af** aan de eigen geweldige betekenis van D-day.

Het is hier niet de plaats om op de politiek-militaire betekenis van D-day in te gaan, en bovendien zou iemand anders dat dan moeten doen. Maar het is heel goed mogelijk om er vanuit de theologie wat over te zeggen, want D-day heeft op een bepaalde manier ook een plaats gekregen in de theologische discussie (en in vele preken).

Het grote verband ligt ook voor de hand. Op Pasen viert de kerk dat de macht van de dood gebroken is en op Hemelvaartsdag wordt dat nog eens onderstreept door het belijden dat aan de **opgestane** Heer alle macht is gegeven in hemel en op aarde. Maar wat moeten we met die grote woorden en gezangen in onze dagelijkse ervaringswereld? Precies op dat punt viel dan de verwijzing naar D-day, omdat die zo nauwkeurig ons leven tussen het 'reeds' en het 'nog niet' treft. In Normandië is de **beslissen-**

de slag al geleverd en in die zin is de overwinning al behaald; aan de goede afloop kan niet meer getwijfeld worden. Maar **tegelijk** zitten we hier nog in bezet gebied en maakt de vijand nog de dienst uit. Dat is een werkelijkheid die zich niet laat **ontkennen** – de realiteit van deportaties en represailles, van honger en winter. Maar toch, D-day ligt achter ons en de dag van de bevrijding nadert.

Deze verwijzing naar D-day heeft iets overtuigends en **zal** dat zeker hebben in de herinnering van degenen die het laatste oorlogsjaar hebben ondervonden. Men kon, ondanks de **donkerheid** van dat jaar, geloven in de overwinning en daarom ook de macht van de bezetter zien **als** een eigenlijk al gebrokene.

G.J. van Middelkoop

REEDS 140 JAAR

donatus

**VERZEKERT
VERTROUWD**

DONATUS,

- is bij uitstek specialist in het verzekeren van **kerkelijke** eigendommen
- verricht gratis inspecties en taxaties door eigen, speciaal opgeleide bouwkundig experts
- is een non-profit maatschappij. De winst wordt aan de ledenverzekerden **uitgekeerd** in de vorm van premie-restitutie. (Over de afgelopen 10 jaar gemiddeld 50%!)
- kent op maat gesneden polisvoorwaarden, zoals een extra-kostendekking indien na een schade het gebouw niet meer voor kerkelijke diensten kan worden gebruikt en naar elders moet worden uitgeweken.

Onderlinge Verzekering
Maatschappij Donatus u.a.

Postbus 5055
5201 GB 's-Hertogenbosch

Telefoon 073 - 122166
Telefax 073 - 890365

Vraag vrijblijvend om een offerte of gesprek, ook als u nog elders verzekerd bent. Het verplicht u tot niets.

Beroepen te Axel: J.F. de Haan te Arnhem; te Kantens en te Onnen: G.O. Sander, kand. te Arnhem.

Toegelaten tot de Dienst des Woords door de classis Dordrecht- Gorinchem: E.C. Ouwejan, kand. te Hoogeveen, beroepen predikant te Langerak.

Preekconsent is verleend door de classis Kampen aan J.H. Smit, Melde 8,8265 CP Kampen, a (05202) 27816.

Bedankt voor Bunschoten-Oost: A.M. de Hullu te Rozenburg.

BEVESTIGING EN INTREDE

Ds. D.J. van Diggele, predikant van Oosterwolde en Wijnjewoude, deed intrede in de kerk van Veenendaal (2e predikantspl.). Hij werd bevestigd door ds. H. Jagersma te Veenendaal; nieuw adres: State 4, 3902 CR Veenendaal, a (08385) 27889.

JUBILEUM

Dr. M.J. Arntzen vijftig jaar predikant.

Dr. Arntzen werd op 14 september 1912 te Amsterdam geboren. Hij studeerde theologie aan de Vrije Universiteit aldaar. Na een hulppredikantschapin Amsterdam-Zuid en Amstelveen werd hij op 4 juni 1944 verbonden aan zijn eerste gemeente, de **Geref. Kerk te Oegstgeest-Morsch-Rijndijk**. In 1948 vertrok hij naar Anna Jacobapolder en in 1952 naar 's-Gravendeel. Tijdens zijn verblijf daar promoveerde hij op het proefschrift *Mystieke rechtvaardigingsleer*, een bijdrage tot beoordeling van de theologie van Andreas Osiander, een luthers theoloog uit de 16e eeuw. In 1971 kwam het tot een breuk met de **Geref. Kerken (syn.)** en werd hij predikant van de **vrijgemaakt-gereformeerde gemeente** (buiten verband) te Breukelen. In 1975 verbond hij zich aan de **Geref. Kerk (vrijg.) te Hattem**. Hij ging op 26 augustus 1979 met emeritaat. Hij was medewerker van een groot aantal bladen, bijv. 'Geref. Weekblad', 'Opbouw', 'Koers', 'De Reformatie' en 'Waarheid en Eenheid'. Verder heeft hij tal van publicaties op zijn naam staan, o.a.: 'Rome en onze gewetensvrijheid', 'Het primaat van de paus', 'De crisis in de Gereformeerde Kerken', 'Ootmoed of hoogmoed', 'Een ernstig Woord', 'Van eeuwigheid als grond gelegd, etc. Hij was leraar Hebreeuws aan het Chr. Lyceum te Dordrecht en docent aan de Reformatorische Bijbelschool in Zeist en de **Bijbelschool te Heverlee (België)**. Nog is hij medewerker aan het Nederlands Dagblad, als recensent of geeft hij een analyse van een actuele theologische ontwikkeling.

100 jaar Vleuten-De Meern

Op 9 mei 1894 werd door een classisvergadering te Zeist besloten tot instituering van de **Geref. Kerk van Vleuten-de Meern**. Twee jaar later werd de – nog steeds in gebruik zijnde – kerk gebouwd.

Belangrijke gebeurtenissen waren o.a. de **Vrijmaking** in 1944 en het vertrek van ds. A. Troost naar de **Ger. Ker-**

ken (syn.) in 1951, beschreven in het jubileumboekje *100 jaar Gereformeerde Kerk Vleuten-De Meern*. Op 15 mei vond een herdenkingsdienst plaats, waarin ds. A.J. Minnema voorganger was.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Emmen * *Scriba*: J.C. Gringhuis, e (05910) 32973 (p. 66).

Leeuwarden * *Kerkeraad*: *Scriba*: A. Prins, Fedde Schurerwei 23,8915 DL a (058) 135070 (p. 60).

Mariënberg * *Predikant*: F.J. Bijzet, Stationsweg 12, 7692 AC, a (05235) 2409, (p. 80).

Pijnacker-Nootdorp * *Preekvoorz.*: T. Bouw (zie koster); *Koster*: A. Zandberg (zie preekvoorz.); *Kerkblad*: *Kerkpost*: J. 't Hart, Eem 10, 2641 VS, a (01736) 92846 (p. 132).

Rozenburg * *Scriba*: J.W.P. Stavleu, Nic. Pieckstr. 11, 3232 BP Brielle, e (01810) 15218, (p. 136).

VERENIGINGEN E.D.

Ver. van Geref. Studenten te Wageningen * *Praeses*: Douwe Dijkstra; *Abactis*: Bart Flipse; *Fiscus*: Pieter-Frank van Boven; *Assessor*: Annelies van Rhee; *Abactiaat*: B.T. Flipse, e (08370) 10296 (p. 217).

Landelijke organisaties GPC, GIDS, LVGS EN AGO * *Nieuw adres*: Grote Voort 103, 8041 BD Zwolle, Postbus 166,8000 AD Zwolle, Telefax (038) 231124, n GPC (038) 232646; a GIDS (038) 225831; a LVGS en AGO (038) 231040 (p. 232,233 en 235).

PERSBERICHT

Vrijmakingssymposium 1944-1994

In het kader van vijftig jaar vrijmaking wordt er op 14 oktober 1994 in Kampen het Vrijmakingssymposium 1944-1994 gehouden. Het symposium wordt o.a. georganiseerd door de Theologische Universiteit van de **Geref. Kerken** in Nederland en het **Archief- en Documentatiecentrum** in Kampen. Aan het symposium wordt meegewerkt door sprekers uit de Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken, de Gereformeerde Kerken (syn.) en de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Het wordt verder georganiseerd door het GPC, het LVGS en het GVI en wordt gehouden in de Stadsgehoorzaal te Kampen. Tien sprekers leveren hun bijdrage aan deze dag, te weten: prof. dr. A.Th. van Deursen, dr. A. Janse, prof. dr. S. Griffioen, prof. dr. W.H. Velema, prof. dr. G. Glas, drs. A.L.Th. de Bruijne, prof. dr. M. te Velde, prof. dr. G. Dekker; prof. dr. K. Veling en drs. J. Messelink. Verschillende aspecten van de periode 1944-1994 worden door diverse sprekers belicht, zoals: een taxatie van de eerste *vijftig* jaar sinds de Vrijmaking, de theologische ontwikkelingen, de sociologische ontwikkelingen en de plaats van A. Janse. Tijdens het symposium wordt onder leiding van prof. dr. J. Douma tweemaal een **forumronde** gehouden met de sprekers. Het symposium wordt gehouden van 09.30 tot 17.00 uur.

De toegangsprijs bedraagt f 31,- (studenten f 19,-). Op-gave bij het GVI in Zwolle, a (038) 231666.